

12. Anton Tien'in Türkçe Grameri ile Standart Türkiye Türkçesi Arasındaki Seslik Farklılıklar ¹

Ufuk Deniz AŞCI² & Gülsüm KIRBAŞ³

APA: Aşçı, U. D. & Kırbaş, G. (2026). Anton Tien'in Türkçe Grameri ile Standart Türkiye Türkçesi Arasındaki Seslik Farklılıklar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (50), 195-226. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18699152>

Öz

Bu çalışma, Anton Tien'in 1896 yılında Londra'da yayımlanan *A Turkish grammar* adlı eserindeki Türkçe sözcükleri, standart Türkiye Türkçesiyle ses bilgisi bakımından karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Yaklaşık 130 yıllık bir süreci kapsayan bu karşılaştırma sayesinde Türkçede görülen ses değişimleri, benzeşme ve aykırılışmalar, ünlü ve ünsüz düşmeleri, türemeler ile standartlaşma süreci ortaya konulmuştur. Çalışma, seslik farklılıkların sistematik biçimde sınıflandırılması ve nedenlerinin açıklanması bakımından özgün bir katkı sunmaktadır. Makalenin giriş bölümünde, 19. yüzyılda Batılılara Türkçe öğretiminin tarihsel arka planı ele alınmakta; Osmanlı Devleti ile Avrupa arasındaki siyasi ve kültürel ilişkilerin Türkçeye olan ilgiyi artırdığı vurgulanmaktadır. Avrupa ve Rusya'da açılan Türkoloji kürsüleri, dil bilgisi-çeviri yönteminin yaygınlığı ve yabancılar için hazırlanan Türkçe öğretim kitapları tanıtılmakta; Anton Tien'in eseri bu literatür içinde konumlandırılmaktadır. İnceleme bölümünde, *A Turkish grammar*'daki Türkçe sözcükler taranarak çağdaş Türkçeden farklılık gösteren örnekler ses bilgisi açısından değerlendirilmiştir. Özellikle ünlü değişimleri, damak ve dudak uyumu çerçevesinde ele alınmış; Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde uzun ünlülerin Tien tarafından korunmasına karşın, standart Türkiye Türkçesinde bu uzunlukların kısaldığı belirlenmiştir. Ünsüzlerle ilgili olarak ise tonlulaşma-tonsuzlaşma, ünsüz düşmesi, ikiz ünsüzler, metatez gibi ses olayları gösterilmiş; ağız özellikleri gösteren sözcükler ses bilgisi bakımından incelenmiştir. Sonuç olarak çalışma, *A Turkish grammar*'ı 19. yüzyıl sonu Türkçesinin ses özelliklerini yansıtan önemli bir kaynak olarak değerlendirmekte ve Türkçenin standartlaşma sürecine dair değerli veriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Anton Tien, *A Turkish grammar*, Standart Türkiye Türkçesi, Karşılaştırmalı Ses Bilgisi

- ¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin Oranı: %7
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 09.01.2026 **Kabul Tarihi:** 19.02.2026 **Yayın Tarihi:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18699152>
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
² (% 50) Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature (Konya, Turkey), **eposta:** ufukdenizasci@selcuk.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3964-7253> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75> **ISNI:** 0000 0001 2308 7215 **Crossreff Funder ID:** 501100007086
³ (% 50) Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature (Konya, Turkey), **eposta:** gulsunkirbas@selcuk.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1683-5948> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75> **ISNI:** 0000 0001 2308 7215 **Crossreff Funder ID:** 501100007086

The Phonetic Differences Between Anton Tien's Turkish Grammar and Standard Turkish 4

Abstract

This study aims to compare the Turkish lexical items found in *A Turkish grammar*, published in London in 1896 by Anton Tien, with Standard Turkish from a phonological perspective. Covering a period of approximately 130 years, this comparison reveals phonological developments in Turkish, including sound changes, assimilation and dissimilation, vowel and consonant loss, epenthesis, and the process of standardization. The study makes an original contribution by systematically classifying phonological differences and explaining their underlying causes. The introduction discusses the historical background of teaching Turkish to Westerners in the nineteenth century, emphasizing that political and cultural relations between the Ottoman Empire and Europe increased interest in the Turkish language. Within this framework, Turkology chairs established in Europe and Russia, the prevalence of the grammar-translation method, and Turkish language textbooks prepared for foreigners are introduced, and Anton Tien's work is positioned within this broader scholarly literature. In the analytical section, the Turkish words in *A Turkish grammar* are examined, and examples that differ from contemporary Turkish are evaluated in terms of phonology. Particular emphasis is placed on vowel changes, which are analyzed within the framework of palatal and labial harmony. It is observed that, although long vowels in words of Arabic and Persian origin are often preserved by Tien, these vowel lengths have been shortened in Standard Turkish. With regard to consonants, phonological phenomena such as voicing and devoicing, consonant loss, gemination, and metathesis are identified, and words reflecting dialectal features are analyzed from a phonological perspective. In conclusion, this study treats *A Turkish grammar* as an important source reflecting the phonological features of late nineteenth-century Turkish and provides valuable data on the standardization process of the Turkish language.

Keywords: Anton Tien; *A Turkish grammar*; Standard Turkish; Comparative Phonology

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin Rate: 7%
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 09.01.2026 **Acceptance Date:** 19.02.2026 **Publication Date:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18699152>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

I. Giriş

I.1. 19'uncu yüzyılda batılılara Türkçe öğretiminin durumu

19'uncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa'nın her konuda yakın ilişkileri, Avrupalıların Türkçe öğrenmesinin bir nedenidir. Türkçe öğrenen Avrupalılar, ülkeleriyle Osmanlı arasında gerçekleşen ilişkilerin daha da artmasına neden olmuştur. Türkçeye olan ilgi, evvela akademik camiada karşılık bulmuş ve Avrupa üniversitelerinde Türkoloji bölümleri açılmaya başlanmıştır. 19'uncu yüzyılın sonlarında ve 20'nci yüzyılın başlarında gerçekleşen bazı önemli buluşlar (Abidelerin okunması, önemli eserlerin keşfi vb.) Türkoloji'nin Avrupa'da müstakil bir bilim dalı olarak kurulup gelişmesine neden olmuştur (Özkan vd. 2013: 23-24).

Ercilasun (1983: 43), *Türkoloji'nin Doğuşu, Gelişmesi ve Türkoloji Kongreleri* başlıklı yazısında bu konuda gelinen noktayı şöyle belirtmiştir:

“Avrupa'nın pek çok yerinde, Paris'te, Londra'da, Roma'da, Viyana'da, Budapeşte'de, Berlin'de, Krakov'da, Helsinki'de, St. Petersburg'da ve Kazan üniversitelerinde Türkoloji ile ilgili kürsüler kurulur, dersler verilir; ilim dernekleri faaliyete geçer, periyodikler yayınlanır.”

Avrupa'da açılan Türkoloji kürsülerinde sadece Türklükle ilgili çeşitli akademik incelemeler yapılmamıştır. Bu çalışmalar yanında Türkçenin öğretimine yönelik çalışmalar da ortaya konmuştur. Bu kürsülerde görev yapan yabancı Türkologlar, Türkçenin öğretiminde dil bilgisi-tercüme metodunu tercih etmişlerdir (Adıgüzel, 2001: 30). Bu metodu tercih etmelerinin en büyük nedeni, o dönemde Avrupa'da dil öğretiminde kullanılan en popüler metodun dil bilgisi-tercüme metodu olmasıdır (Karagöl, 2011: 35).

Rusya'da Türkoloji alanındaki çalışmalar hemen hemen Avrupa ile aynı tarihte başlamıştır. St. Petersburg üniversitesinde 1 Eylül 1855'te “Doğu Dilleri Fakültesi'nin” açılmasıyla Rusya'da “Şarkiyat” çok hızla ve başarılı bir şekilde genişlemeye başlamıştır. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da Türkoloji'nin gelişmesiyle derinlemesine Türkçe öğrenimi de yaygınlaşmıştır (Genç, 2010'dan aktaran Doğan, 2011: 33).

Osmanlı ordusu içinde devşirmelere, acemi oğlanlara ve Enderun'a alınan gençlere öteden beri Türkçe öğretilmekteydi. Yine Fener Patrikhanesi tercüman yetiştirmek amacıyla özel olarak belli sayıda Rum gencine Türkçe öğretmiştir (Doğan, 2011: 33, Çelik, 2017: 43-44).

Tanzimat'tan sonra azınlık çocuklarına Türk okullarına giriş izni verilmişti. 1895'ten itibaren de Türkçe öğretimi, azınlık okullarına da girmişti. Yabancı okul programlarında Türkçe dersi de bulunmaktaydı (Demircan, 1988: 89). Bu okullarda Türkçe mecburi ders olarak altı yıllık bir programa göre haftada dört saat okutulmuştur (Adıgüzel, 2001: 29).

I.2. 19'uncu yüzyılda Batılılara Türkçe öğretmek için yazılmış eserler

Avrupa'da Türkçeye ilgi arttıktan ve Türkoloji kürsüleri peşi sıra açıldıktan sonra Türkçe öğretimine yönelik kitaplar yayımlanmaya başlanmıştır. Bu yüzyılda Avrupa'daki baskın milletlerin hemen hepsi Türkçe öğretimine yönelik yayınlar yapmışlardır. Bunlar içerisinde, Osmanlı ile ilişkileri daha belirleyici ve Avrupa'nın baskın milletleri oldukları için İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusça eserlerden kısaca bahsedilecektir.

1.2.1. İngilizlere Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış eserler

Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretimine yönelik çalışmalar 1709 yılında başlar. 1709 yılından 1910 yılına kadarki 201 yıllık süreçte İngilizlere ve İngilizce bilenlere Türkçe öğretmek amacıyla 17 kitap yazılmıştır. Bu eserler şunlardır:

a. Thomas Vaughan. *Grammar of the Turkish language* (Türk Dil Bilgisi): 1709 yılında Londra'da basılmıştır.

b. A. L. Davids. *A grammar of the Turkish language* (Türk Dili Grameri): 1832'de Londra'da basılmıştır. Kitap 208 sayfadır. Yazar eserin 1. bölümünde, genel olarak Türk dili ve edebiyatından bahsederek bu gramer denemesini yazmak için faydalandığı kaynakları sıralar. *Türk Dili Grameri* adı altındaki 2. bölümde yazar Arap harfli Türk alfabesinin cetvelini vererek harflerin ve karşılıkları seslerin telaffuzunu anlatır. Ayrıca isimler, harf-i tarifler, isimlerde cinsiyet, çokluk yapma, isim çekimleri, hâl ekleri, sıfatlar, zamirler, fiiller, fiil çekimleri üzerinde durulur. Yazar burada *vardur* yapısını her şahsa ve sayıya gelebilen kaide dışı bir fiil olarak ele alır. En sonunda da zarflar, önekler, sonekler, edatlar ve ünlemler ele alınır (Özçam, 1997: 23; Doğan, 2011: 37).

c. Charles Boyd. *The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language* (Türkçe Tercüman ya da Türk Dilinin Yeni Dil Bilgisi). 1842 yılında Paris'te basılmıştır.

d. William Burckhardt Barker. *A reading book of the Turkish language* (Türk Dilinin Okuma Kitabı). Bu kitap, İngiltere Eton College'de Arapça, Türkçe, Farsça ve Hintçe profesörü olan oryantalist William Burck Hardt Barker tarafından 1854 yılında Londra'da kaleme alınmış ve James Madden yayınevi tarafından basılmıştır. Kitabın hedef kitlesi, Türkçeyi öğrenmek isteyen İngiliz okuyucularıdır. Toplamda 284 sayfa olan kitap dil bilgisi, kompozisyon (yazma), telaffuz, okuma metinleri ve sözlük ana bölümlerinden oluşmaktadır. Yazar kitabın ön sözünde kitabı hazırlama amacını şu şekilde ifade etmiştir: “Elinizdeki kitabın amacı, öğrencinin Türk dili konusunda şimdiye değin basılmış ya hatalı ya da genel bir okuyucu için fazlasıyla karmaşık olan dil bilgisi kitaplarıyla edinebileceğinden daha detaylı bilgi sahibi olmasına yardımcı olmaktır” (Doğan, 2011: 40).

e. William Burckhardt Barker. *A practical grammar of the Turkish language; with dialogues and vocabulary* (Türk Dilinin Pratik Dil Bilgisi Kitabı – Diyalog ve Sözlük ile Birlikte). 1854'te Londra'da basılmıştır. Ön söz kısmında bu kitabın Osmanlı İmparatorluğu'yla aniden gelişen beklemedik bir ilişkiden dolayı ortaya çıkan acil talebi karşılamak için hazırlandığı belirtilmiştir. Gramer, diyaloglar ve küçük çaplı bir sözlük bölümünden oluşmaktadır. Gramer bölümü çok detaylı bir bölüm değildir. Yazarının ifadesiyle eser, gereksiz kısımları elenmiş, dille ilk defa tanışacak birine yönelik basitleştirilmiş ve özet bir formdadır. Daha iyi bir gramer çalışması için yazar tarafından Sir James Redhouse'un *Grammaire raisonnee de la language Ottomane* adlı kitabına yönlendirme yapılmakta ve yazar kendi gramer kitabının Redhouse'un gramer kitabının yanında sadece giriş seviyesinde olabileceğini düşünmektedir. Diyalog bölümü 34 sayfadan oluşmaktadır. Sözlük bölümünde, yazarın ifadesiyle günlük konuşma dilinde en fazla kullanılan kelimeler seçilmiştir. Bu bölüm, 30 sayfadan ibarettir. İngilizce- Türkçe bir sözlüktür. Sadece İngilizce kelime ve Türkçe karşılığı verilmiştir (Doğan, 2011: 37-38).

f. James William Redhouse. *The Turkish campaigner's vade-mecum of Ottoman colloquial language* (Türk Seferine Çıkanlara Osmanlı'nın Günlük Konuşma Dili). 1855 yılında basılmıştır.

g. Edwin Arnold. *A simple transliteral grammar of the Turkish language with dialogues and vocabulary* (Türk Dilinin Basit Çevrilmiş Dil Bilgisi – Diyalog ve Sözlükle Birlikte): 83 sayfalık eser 1877 yılında Edwin Arnold tarafından Londra'da yazılmıştır. Bu küçük Türkçe gramer kitabı üç bölümden meydana gelmektedir: 1. bölümde Türk alfabesi, isim, sıfat, sayılar, zamirler vb. gramer unsurları kısaca işlenmiştir. 2. bölümde sentaks bilgisi çok yetersizdir. 3. bölüm ise lügatçeden oluşmaktadır (Ersoylu, 1981: 121; Özçam, 1997: 23; Doğan, 2011: 38).

h. Elias Riggs. *Outline of a grammar of the Turkish language* (Türk Dil Bilgisinin Ana Hatları). Bu eser İngilizlere Osmanlı Türkçesi öğretmek amacıyla 1856 yılında Ermenice ve Ermeni karakterleriyle yazılmıştır.

i. Frank Lawrence Hopkins. *Elementary grammar of the Turkish language: with a few easy exercises* (Türk Dil Bilgisine Başlangıç: Birkaç Kolay Alıştırma). 1877 yılında Londra'da yayımlanmıştır.

j. A. Said. *Turkish self – taught or the dragoman for travellers in the east, being a new practical and easy method of learning the Turkish language* (Yeni Pratik ve Kolay Yöntemlerle Türk Dili Öğretimi). 1877 yılında Londra'da basılmıştır.

k. Charles Francis MacKenzie. *A Turkish manual comprising a condensed grammar with idiomatic phrases, exercises, and dialogues, and vocabulary* (Deyim Kalıpları, Alıştırmalar, Diyalog ve Sözlük ile Oluşturulmuş Dil Bilgisi İçeren Türkçe El Kitabı). 1879 yılında Londra'da basılmıştır.

l. Charles Wells. *A practical grammar of the Turkish language* (Türk Dilinin Pratik Dil Bilgisi): 1880'de Londra'da yayımlanmıştır. 271 sayfadan oluşmaktadır. Kitabında Türk dilinin Tatar orijinli olduğunu belirten yazar, eserin daha sonraki sayfalarında isimlerde nitelik, sıfatlar, zamirler, fiiller, zarflar, ön edatlar, bağlama edatları, Arapça kelime şekilleri, çokluk yapma yolları ve Türkçe imlaya yer vermiştir. Daha sonra eserde sentaks ve öteki gramer unsurları ele alınarak açıklayıcı örnekler verilmiştir (Ersoylu, 1981: 121; Özçam, 1997: 25; Doğan, 2011: 38).

m. James William Redhouse. *A simplified grammar of the Turkish language* (Türk Dilinin Basit Dil Bilgisi). 1884'te Londra'da yazmıştır.

n. C. J. Tarring. *Turkish grammar* (Türk Dil Bilgisi). 1886 yılında Londra'da basılmıştır.

o. Anton Tien. *A Turkish grammar, containing also dialogues and terms connected with the army, navy, military drill, diplomatic and social life* (Sosyal Yaşam, Diplomasi ve Ordu ile İlişkili Diyalog ve Terimler İçeren Türk Dil Bilgisi): 1896'da 418 sayfa olarak yazılan eserin yazarı Anton Tien'dir. Eser eski harfli Türk alfabesinin incelenmesiyle başlar. Daha sonra eserde her sesin Arap, Türk ve Fars alfabelerinde bulunup bulunmadığı gösterilir. Harekeler, isim ve çekimli hâlleri, isimlerde nicelik ve sıfatlar eserin ilk kısımlarındaki konulardır. Sayılar kısmında Arapça ve Farsçadan dilimize geçen sayılar ayrı ayrı anlatılır. Türkçede altı çeşit zamir olduğunu belirten yazar bunları da geniş bir şekilde inceler. Bu konuları oldukça uzun bir şekilde "Türkçede fiiller" konusu izler. Zamanlar ve fiil çekimleri, birleşik çekimler, "etmek" ve "eylemek" yardımcı fiilleri ile yapılan çekimler; söz dizimi bölümünde fiil ve fiil isimleri, basit cümleler bu gramerin başlıca konularıdır (Aşçı ve Kırbaş, 2024: 52-54; Ersoylu, 1981: 121-122; Özçam, 1997: 24; Doğan, 2011: 38).

p. V. H. Hagopian. *Ottoman Turkish conversation grammar* (Osmanlı Türkçesi Konuşma Dilinin Dil Bilgisi). 1907'de Londra'da basılmıştır.

r. V. H. Hagopian. *Key to the Ottoman-Turkish conversation grammar* (Osmanlı Türkçesi Konuşma Dilinin Dil Bilgisi Anahtarı). 1908 yılında Londra'da basılmıştır (Yeşilyurt, 2016: 278-279).

1.2.2. Almanlara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış eserler

a. *Theoretisch- practische Turkische sprachlere* (Teorik ve Pratikte Türk Ana Dili): 1829'da Artin Hindoglou tarafından Viyana'da yazılan eser 178 sayfadır. Yazar Türkçe öğretimi ve Türk dili üzerine yazdığı bu eseri 1834'te Fransızcaya çevirmiştir.

b. *Practisches handbuchder Osmanische-Turkischen sprache* (Osmanlı-Türk Dilinin Pratik El Kitabı): Adolf Wahrmund'a ait olan kitap 1869'da Gissen'de kaleme alınmıştır. Üç kısımdan oluşmaktadır.

c. *Grammatik der Turkisch-Osmanische umgangsprache* (Türk Dil Bilgisi-Osmanlı Konuşması- Şivesi): Viyana'da 1870'te yazılmıştır. Yazarı P.J. Piquere 'dir.

d. *Türkischer dragoman* (Türk Mütercim): L. Fink'in kaleme aldığı kitap ilk olarak 1872'de Leipzig'de basılmıştır. Kitabın ikinci baskısı ise 7 yıl sonra (1879) olmuştur.

e. *Phonetik der nördlichen Türksprachen* (Kuzey Türk Dilleri Fonetigi): 316 sayfa olan eser Wilhelm Radloff'a aittir. 1882'de Leipzig'de yayınlanmıştır.

f. *Türkische grammatik mit paradigmern, literatur, chrestomathia und glossar* (Örnek-çekim, Edebiyat, Krestomati ve Sözlük Bölümüyle Türkçe Dil Bilgisi): 1889'da Berlin'de yazılmış olan eserin müellifi Auguste Müller'dir.

g. *Versuch eines wörterbuches der Türk dialecte* (Türk Lehçelerinin Sözlüğü Denemesi): Wilhelm Radloff'un yazdığı bir başka eserdir. 1893-1911 arasında dört cilt hâlinde basılan eser, 1960'ta tıpkıbasım olarak yeniden yayımlanmıştır.

h. *Lehrbuch der modernen Osmanisches sprache* (Modern Osmanlı Dili Ders Kitabı): 1893'te Stuttgart şehrinde J. J. Manissadjiman tarafından yazılmıştır.

i. *Türkisches konversations-grammatik* (Türkçe Diyaloglar- Dil Bilgisi): 420 sayfadan oluşan eser H. Jehlitschka tarafından Heidelberg şehrinde 1895 yazılmıştır. Söz konusu eserin 1897'de 2. baskısı yapılmıştır.

1.2.3. Fransızlara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış eserler

a. *Elements de la grammaire Turque* (Türk Dil Bilgisinin Öğeleri): 1823'te Amedee Jaubert tarafından Paris'te yazılmıştır, 2 kısımdan ibarettir.

b. *Abrege de la grammaire Turque et un petit vocabulaire en Français, Turc en Hongrois* (Fransızca, Türkçe ve Macarca Kelime Bölümüyle Türkçe Dil Bilgisi Özeti): 1829 yılında J. K. Besse tarafından yazılan eser Budapeşte'de yayınlanmıştır.

c. *Grammaire theorique et pratique de la langue Turque* (Türk Dilinin Teorik ve Pratik Dil Bilgisi): 1834'te Artin Hindoglou tarafından Paris'te yazılmıştır.

d. *Grammaire Turque* (Türk Dil Bilgisi): Arthur Lumley Davids tarafından 1832'de Londra'da İngilizce

yazılmış olan *A grammar of the Turkish Language* kitabının 1836'da Fransızca'ya çevrilmiş hâlidir.

e. *Le guide de la conversation en Français et en Turc* (Fransızca ve Türkçe Diyalog Rehberi): 1839'da Paris'te T.X. Bianchi tarafından yazılmış olan eserin, 1852'de yapılan 2. baskısı da mevcuttur.

f. *Grammaire raisonnee de la language Ottomane* (Osmanlı Dilinin Açıklamalı Dil Bilgisi): 1846'da Paris'te yayımlanan eserin müellifi Sir James Redhouse'tur. 336 sayfadan oluşan Redhouse'un bu kitabından Cevdet ve Fuat Paşaların oldukça istifade ettikleri Bekir Çobanzade (1926) tarafından belirtilmiştir (Aşçı ve Küçükbalı, 2015: 213). Sir James Redhouse Türkiye'de ıslahat devrinin başlangıcında maarif ve hatta siyaset sahasında büyük rol oynamış ve ilk Türk Encümen-i Daniş'ine aza olarak iştirak etmiştir (Özçam, 1997: 22). İngiliz Barker da aynı şekilde kendi eserini bu eserle mukayese etmiş ve çok kapsamlı olan Redhouse'un eserine nispetle kendi eserini yüzeysel olarak nitelendirmiştir.

g. *Grammaire Turque* (Türkçe Dil Bilgisi): Auguste Pfizmaier imzalı olan eser 1847'de Viyana'da yazılmıştır.

h. *Chrestomathie Ottomane* (Osmanlı Kristomatisi): 1854'te Berlin'de F. Dietrici tarafından yazılmıştır.

i. *Elements de la grammaire Turque* (Türk Dil Bilgisi Unsurları): 1856 yılında yazılan eser L. Dubeux'a aittir.

j. *Methode theorique et pratique pour l'enseignementsde la langue Turque* (Türk Dilinin Öğretimi İçin Teorik ve Pratik Yöntemler): İki bölümden oluşan eser 1885 -1888 yılları arasında "Moise Bey" olarak bilinen Medico M. Dal tarafından İstanbul'da yazılmıştır. Eser 425 sayfadan oluşmaktadır. 1908 yılında eserin 2. baskısı yapılmıştır.

k. *Grammaire complete de la langue Ottomane* (Osmanlı Dilinin Tüm Dil Bilgisi): Jozeph Reali Youssouf'in yazdığı eser 1892'de İstanbul'da yayımlanmıştır.

1.2.4. Ruslara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış eserler

a. *Опыт исследования тюркских диалектов в Худавендгаре и Караманиу (Opit izsledovaniya tyrkskikh dialektov v Khudavendgare i Karamanii* "Hüdavendigâr ve Karaman'daki (Anadolu) Türk diyalektleri üzerine inceleme/deneme": 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında Türkçe öğrenimi ile ilgili Rusça bir dizi eserler yazılmıştır. 1867'de St. Petersburg'da V. A. Maksimov'un Türkçenin Anadolu diyalektlerini öğretmek amacıyla yazdığı ve hâlen ilk günkü önemini koruyan eser, bu alanda yazılan eserlerin ilki olma özelliğini taşımaktadır.

b. *Грамматика турецкая, персидская, киргизская и узбекская. Кн. 1. (Grammatiki turetskaya, persidskaya, kirgizskaya i uzbekskaya. Kn. 1.:* 1875'te St. Petersburg'da M. A. Terentyev'in yazdığı ve Türkçe adı "Türk, Fars, Kırgız ve Özbek Dili Grameri" olan eser, yayımlandığı dönemin önemli eserlerindendir.

c. *Грамматика турецкая, персидская, киргизская и узбекская. Кн. 2. (Grammatiki turetskaya, persidskaya, kirgizskaya i uzbekskaya. Kn. 2 (Хрстоматия):* 1876'da St. Petersburg'da M. A. Terentyev'in yazdığı ve Türkçe adı "Türk, Fars, Kırgız ve Özbek Dili Grameri" olan eserin ikinci kitabıdır. Bu eserde metinler ve gramer bilgilerine bazı eklere yer verilmiştir.

çıkmaktadır. Eserde konu anlatımından sonra diyalog bölümü başlar. Bu bölümde Latin alfabesi ile İngilizce cümleler, Arap alfabesi ile Türkçe karşılıkları ve Latin alfabesi ile yine Türkçe karşılıkları yer alır. Eser diğer metin türlerinden örneklerle sona ermektedir.

I.4. Anton Tien (1834-1920)

Rahip, Profesör Anton (Antonie) Tien, 1834'te Suriye'nin Beyrut kentinde doğmuş, 1920'de Doğu Preston, Sussex'te ölmüştür.

Eski bir Lübnan Maruni (erken Hristiyan) ailesinin üyesidir. İlk gençlik yıllarında kiliseye girmeyi amaçlamış ama bu isteği hemen gerçekleşmemiştir. Sonraki yıllarda Harriet adlı bir kızla evlenmiş (1860); Ellen (doğ. 1861) ve Minnie (doğ. 1865) adında iki kızı dünyaya gelmiştir. İngiltere'deyken Londra'nın 35 km doğusunda Thames Nehri'nin güney kıyısında yer alan Gravesend'de ve daha sonra Londra'da Trafalgar Meydanı'nın 6 km kuzeybatısında yer alan ve Camden Town'a bağlı refah düzeyi yüksek kişilerin oturduğu bir mahalle olan Hampstead'de yaşamıştır. Mezarı da buradadır.

Bir poliglot olan rahip Tien'in hayatı ve kariyeri hakkında çok fazla bilgi yoktur. *Manual of colloquial Arabic* (Konuşma Arapçası El Kitabı), *Modern Greek manual* (Modern Yunanca El Kitabı) ve *A Turkish grammar* (Türkçe Dil Bilgisi) kitaplarının yazarı olarak tanınmıştır. Ayrıca yüksek mevkideki kişiler arasında sözlü tercümanlık görevi yaptığı da bilinmektedir.

Roma'da birkaç yıl teoloji okumuş ancak daha sonra Anglikanizm'e geçmiştir. Kendisine teoloji kolejiine gitmesini tavsiye eden William Gladstone'a yazdığı tanıtım mektuplarıyla İngiltere'ye gelmiştir. Bu nedenle Canterbury'deki St Augustine's College'a girmiştir. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Lord Baglan'ın kadrosunda Doğu Sekreteri olarak görev yapmıştır. Kırım'daki Inkerman'da İskoç tüfekçi muhafızlarının papazlığını (1854) da yapmıştır.

1860'ta bir rahip olarak İstanbul'a gittiğinde, orada, bildiği ve üzerine araştırmalar yaptığı diller, özellikle Orta Doğu dilleri hakkındaki bilgi birikimi ona büyük fayda sağlamıştır. Misyon okullarında ve özel kurslarda İngilizce ve Avrupa dillerinde dersler vermiştir.

Tien, 1886'da Kraliçe Victoria'nın temsilcilerinin Umman'ı ziyareti sırasında Umman'ın ileri gelen bir yetkilisiyle İngiliz heyet arasında tercümanlık da yapmıştır. 1896'da Londra'daki King's College'a Türkçe Profesörü olarak atanmış ve 1913'e kadar bu görevi sürdürmüştür. Tien, aynı zamanda *Royal Asiatic Society*'nin bir üyesidir.

Anton ya da Antonio Tien'in çocukluk ve gençlik yılları, kısa bir süre St. Augustine Koleji Tarihçesinde, Canterbury'de, saygın bir isim olan saygıdeğer R. J. E. Boggis, B. D tarafından şöyle anlatılmıştır (1907):

“Anton'un aziz Augustine'yle olan bağlantısına dayanan parçalar şu şekildedir: Lübnan'daki Maronitlerin en eski ailelerinden birinin üyesi olan Tien, Patrikhaneyi seçmesi için erken yaşta seçilmişti ve propaganda niyeti ile çalışmalarına devam etmek için Roma'ya gönderildi ve burada birkaç yıl kaldı. Daha sonra dindar bir İngiliz'e özel öğretmen olarak deniz seyahatine çıktı ve onların İncil'lerini okumalarının ve birlikte dua etmelerinin sonucunda Tien Anglikan inancının üstün saflığını tanıyarak “Maronitlerin Patriği” olma ihtimalini feda etti. Bay Gladstone'a takdim mektupları taşıyarak İngiltere'ye geldi. O sadık kilise adamının danışmanıydı, üniversiteye girmek yerine İlahiyat fakültelerimizden birinde çalışmalıydı ve durum tespiti yaptıktan sonra, St. Augustine'yi dininden döndürmeyi seçti. Burada iki yıl emeklilikle geçti, sonra Malta adasına gitmesi

için bir emir alarak yola çıktı. 1860 yılında, kendisinin Türklerle tartışmada kullanacağı, oryantal diller ve dinler hakkındaki bilgilerle dolu olan İstanbul'a gitti. Anton Tien, İstanbul'da İngilizce ve diğer Avrupa dillerinde yapılan öğretimin Müslüman Türk ebeveynlerinin oğullarını misyon okullarına göndermeleri için büyük bir teşvik olduğunu -ki orada onlar Hristiyanlaştırılabilirlik keşfetti. Tien'in yayınları Arapça, Türkçe ve Modern Yunancaya kılavuzlukları, Arapçadan İngilizceye çevirileri (özellikle *The apology of Al-Kindi* "El-Kindi'nin Özü/ Savunması") ve İngilizceden Arapçaya ortak dua kitabı çevirileri içermektedir (*Kitab-ı Nebe* veya *كتاب الصلوة العامة*). Dil bilgisi veya bilimsel eğilimi olanlar için, aynı zamanda basit konuşma kılavuzu niteliğinde üç kitap da yazdı:

1. *Egyptian, Syrian, and North African Handbook: A Simple Phrase Book in English and Arabic for the Use of the Armed Forces and Civilians* (Mısır, Suriye ve Kuzey Afrika El Kitabı: Silahlı Kuvvetler ve Sivillerin Kullanımı İçin İngilizce ve Arapça Basit Bir İfade Kitabı), 1882.

2. *The Levant Interpreter: A polyglot dialogue book for English travellers in the Levant* (Levant Tercümanı: Levant'taki İngiliz gezginler için çok dilli bir diyalog kitabı), 1879.

3. *North African Handbook* (Kuzey Afrika El Kitabı), 1885.

Bu eserlerinden başka, Royal Asiatic Society arşivlerinde Tien'e ait 23 Ocak 1861 tarihine ait bazı mektuplardan oluşan belgeler vardır. Mektuplar Anton Tien tarafından yazılmış ve Kraliyet Asya topluluğu sekreteri Edwin Norris'e gönderilmiştir. Bu belgeler, İstanbul'daki Anton Tien'in, Mekke Şeyhi Ahmed'in bazı önde gelen dindaşlarına gönderdiği mektubun bir kopyasını kendisine göndermesi için Edwin Norris'e yazdığı bir mektuptan oluşuyor. Tien, mektubun tüm "Müslümanlara" dağıtılması gerektiğini düşünüyordu.

(<https://royalasiaticarchives.org/index.php/papers-of-anton-tien>. Erişim tarihi: 09.01.2026).

Öyle görünüyor ki Tien, İstanbul'da bulunduğu yıllarda İngiltere adına casusluk ve misyonerlik faaliyetlerinde de bulunmuş, İngiliz hükümetine çalışmıştır.

1.3. Anton Tien'in *A Turkish grammar*'da uyguladığı çeviri yazı

Tien eserinde Türkçe sözleri doğal olarak Arap harfleriyle (1896'da kullanılan alfabe Arap alfabesi olduğu için) göstermiştir. Bu sözcüklerin İngilizlerce okunuşunu vermek için de Latin alfabesi kullanmıştır. Eserde Latin alfabesiyle Türkçe sözcüklerin yazımında Tien bazı Türkçe seslerin gösterilmesinde kendine özgü bir çeviri yazı (transkripsiyon) alfabesi kullanmıştır. Çünkü her Türkçe sesin İngilizcede karşılığı yoktur. Bu bölümde bu çeviri yazının özellikleri gösterilecektir.

1.3.1. Ünlüler

Ünlülerin gösterilmesinde /a/ ve /e/ seslerinde bir farklılık yoktur. Bunlar için çağdaş Türkçedeki "a" ve "e" harfi kullanılmıştır.

/ı/ ve /i/ sesleri: Kitapta bu iki ses için de "i" harfi kullanılmıştır. Bunun nedeni İngilizcede /ı/ sesinin olmaması ve bu sesin İngilizlerce telaffuzunun zorluğudur: *qilij* (kilic) "kılıç" (76)⁶, *qachirmaq*

⁶ Örnekler verilirken önce kitaptaki orijinal hâli, parantez içinde orijinalinin okunuşu, tırnak içinde ise Türkçe anlamı verilmiştir. Verilen anlam, kitapta Tien'in İngilizce olarak açıkladığı anlamdır. Örnek sözcüğün sonunda parantez içinde verilen rakam, sözcüğün hangi sayfada geçtiğini göstermektedir.

(kaçırmak) “kaçırmak” (105), *gechirmek* (geçirmek) “geçirmek” (105), *ichirmek* (içirmek) “içirmek” (105), *yanımda* (yanımda) “yanımda” (111), *elimde* (elimde) “elimde” (111) vb.

Eserdeki bazı sözcüklerde ünlüden sonra “i” harfi /y/ sesini karşılamaktadır: *saimaq* (saymak) “saymak” (159), *euileyin* (öyleyin) “öğle vaktinde” (215) vb.

Eserin bir sayfasında (s. 73) Türkçe sözcüklerdeki /ı/ sesini “İ” (ı harfi ve altında çizgi var) harfiyle gösterilmiştir: *anasİni* (anasını) “onun anasını” (73), *qorqusİni* (korkusunu) “korkusunu”, *aghajİnin* (ağacının) “ağacının” (73), *dedesİni* (dedesini) “dedesini” (73).

/ö/ sesi: Tien, İngilizcede tek harfle karşılanmayan /ö/ sesini göstermek için “eu” seslerini yan yana kullanmıştır: *geurmemishdir* (görmemiştir) “görmemiştir” (84), *eupmek* (öpmek) “öpmek” (160), *eupmemek* (öpmemek) “öpmemek” (160), *eutede*, *euteberi* (ötede, öteberi) “ötede, öteberi” (213), *euileyin* (öyleyin) “öğleyin, öğle vaktinde” (215) vb.

/u/, /ü/ sesleri: Tien eserinde /u/ ve /ü/ seslerini göstermek için genellikle “u” harfini kullanmıştır: *suruleriniz* (sürüleriniz) “sizin sürüleriniz”, *qorqusunu* “korkusunu” (75), *suyum* (suyum) “benim suyum” (75), *dushurmek* (düşürmek) “düşürmek” (91), *hunerli* (hünerli) “hüneri olan, hünerli” (131) vb.

Eserde ince /k/, /g/ sesleriyle başlayan sözcüklerde, “u” harfini /ü/, “a” harfini ince okutmak için bu harflerden önce “y” harfi eklenmiş ve “yu”, “ya” şeklinde bir kullanım ortaya çıkmıştır. Bu kullanım alıntı sözlerde de Türkçe sözlerde de aynıdır: *kyulbasti* (külbastı) “külbastı” (98), *gyulush* (gülüş) “gülüş, gülme” (102), *gyurmek* (gürmek) “görmek” (102), *gyurmeklik* (gürmeklik) “görmelik” (102); *kyaghidim* (kâğıdim) “kâğıdım” (113), *kyashke* (kâşke) “keşke” (115); *kyur* (kür) “kör” (133), *teshekkur* (teşekkür) “teşekkür” (139), *gyuzun* (güzün) “güz vaktinde, sonbaharda” (217) vb.

1.3.2. Uzun ünlüler

Tien, Türkçedeki Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerdeki uzun /ā/, uzun /ī/ ve uzun /ū/ seslerini göstermek için “ā”, “ī”, “ū” harflerini kullanmıştır. Eserde alıntı sözcüklerdeki bütün uzunluklar gösterilmemiş ama çoklukla bu uzunluklar belirtilmiştir. *ālimiz* (âlimiz) “biz âlimiz” (131), *kitābin* (kitabın) “senin kitabın” (113), *hāzır* (hâzır) “hazır” (116), *sharāb* (şarāb) “şarap” (134), *rijā* (ricā) “istek, rica” (139), *haqīqat* (hakikat) “hakikat” (209); *zaīf* (zaif) “zayıf” (131), *khabīr* (ḥabīr) “bilen, iyi bilen, her şeyden haberdar olan” (131), *mahzūz* (mahzūz) “hoşnut, memnun” (113), *memnūn* (memnūn) “memnun” (132), *sūret* (suret) “dış görünüş, şekil” (209) vb.

Tien eserinde Türkçe “iyi” sözcüğündeki /i-/ sesinin uzun okunması gerektiğini belirtmek için “ī” harfini kullanmıştır: *İnglizje īyije yazar*. (İngilizce iyice yazar) “O İngilizceyi iyi yazar.” (211), *Kendi īyijedir* (Kendi iyicedir) “O çok güzeldir.” (211), *īyi* (iyi) “iyi, güzel, hoş” (211, 219) vb.

1.3.3. Ünsüzler

Tien’in eserinde İngilizcede ve Türkçede olan sesler, standart Türkiye Türkçesindeki Latin harfleriyle gösterilmiştir (/b/ sesi “b”, /d/ sesi “d”, /f/ sesi “f”, /g/ sesi için “g” harfi gibi). Bununla birlikte bazı ünsüzleri veya sadece Türkçede var olan ünsüzleri göstermek için farklı bir çeviri yazı kullanmıştır. Bunlar aşağıda alfabetik sırayla gösterilmiştir:

/c/ sesi: Bu ses eserde “j” harfiyle karşılanmıştır: *chojuq* (çocuk) “çocuk” (76), *hāzir olunja- hāzir olıjaq*

(hazır olunca-hazır olacak) “hazır olunca” (123) vb.

/ç/ sesi: Tien, İngilizcede olduğu gibi eserindeki Türkçe sözcüklerdeki bu sesi de “ch” harfleriyle göstermiştir: *cheshme* (çeşme) “çeşme” (5), *achmaq* (açmak) “açmak” (5), *qach* (kaç) “kaç” (5), *chaqmaghini* (çakmağını) “çakmağını” (67) vb.

/g/ sesi: Eserde bu ses için “g” ve “gy” harfleri kullanılmıştır: *gelen* (gelen) “gelen kişi” (68), *gyurdum* (gürdüm) “gördüm” (75), *gyununki* (gününki) “günkü” (78) vb.

/ğ/ sesi: Eserde /g/ ve /ğ/ sesleri için “g” harfi kullanılmıştır: *egri* (eğri) “eğri” (95), *egrilmek* (eğrilmek) “eğrilmek” (95) vb.

/ğ/ sesi: Eserde bu ses için “gh” harfleri kullanılmıştır: *chaqmaghini* (çakmağını) “çakmağını” (113), *ghā'ib* (ğā'ib) “kayıp” (113), *ghayretli* (ğayretli) “gayretli” (113), *kyaghidim* (kâğıdım) “kağıdım” (113) vb.

/h/ ve /h/ sesleri: Bu sesler için “h” harfi kullanılmıştır: *hāzır* (hāzır) “hazır” (116) gibi.

/h/ sesi: Tien eserinde bu sesi “kh” harfleriyle karşılamıştır: *khaber* (haber) “haber” (79), *ikhtiyar* (ihtiyar), “yaşlı, eski” (95), *ikhtiyarlanmaq* (ihtiyarlanmak) “ihtiyarlanmak” (95), *akhsham* (ağşam) “akşam” (97), *khoshnud* (hoşnud) “hoşnut” (113), *bakhtli* (bahtlı) “bahtı iyi olan” (113), *khastasin* (hastasin) “sen hastasin” (130), *khānesi* (hānesi) “evi” (113) vb.

/j/ sesi: Eserde bu ses “zh” harfleriyle gösterilmiştir: *zhe* (je) “j harfi” (6), *zhive* (jive) “civa” (6), *etamazhor* (etamajör) “karargâh heyeti” (7) vb.

/k/ sesi: Eserde bu ses için “q” harfi kullanılmıştır: *taraqlari* (tarakları) “onların tarakları”, *chojuq* (çocuk) “çocuk” (76), *achmaq* (açmak) “açmak” (5), *qach* (kaç) “kaç” (5) vb.

/n/ sesi: Tien eserinde geniz /n/sinin Türkçede eski sözcüklerde ve Anadolu'daki ağızlarda varlığını sürdürdüğünü, Bizans döneminden beri artık resmî dilde kullanılmadığını; bu nedenle /n/ sesini normal “n” harfiyle göstereceğini belirtmiş (s. 10-11) ama kitapta “n” harfiyle gösterildiği örnekler de tespit edilmiştir: *deniz*, *deñiz* (deniz) “deniz” (10), *Tanrı*, *Tañrı* (Tanrı) “Tanrı” (10), *sonra*, *songra*, *soñra* (sonra) “sonra” (10) vb.

/ş/sesi: Tien eserinde bu ses için İngilizcede olduğu gibi “sh” harflerini kullanmıştır: *bakhshish* (bahşış) “bahşış” (7), *bash* (beş) “beş sayısı” (7), *shehir* (şehir) “şehir” (8), *kishi* (kişi) “kişi, birey, insan” (75) vb.

/v/ sesi: Eserde bu ses için hem sadece “v” harfi hem de “vw” harfleri veya sadece “w” harfi kullanılmıştır: *uvar* (var) “var olan, var” (80), *uwujuda* (vücuda) “vücuda” (94); *wurush* (vuruş) “vuruş” (102), *sawul* (savul) “yoldan çekil, koru kendini!” (222); *ver-* fiilinin yazılışında normal “v” harfi kullanılmış: *verdi* (verdi) (182) (diğer örnekler için bk. 182-183-184...) vb.

II. Amaç

Bu makalenin amacı, 1896 yılında yayımlanan *A Turkish grammar* adlı eserde kullanılan bazı sözcüklerin çağdaş Türkçedeki durumları arasındaki farklılıkların ses bilgisi bakımından mukayesesini yapmaktır. Bu sayede yaklaşık 130 yıllık süreçte Türkçenin seslik değişim süreci tespit edilecektir. Bazı

seslik değişimler, yazarın veya baskının hatası olduğu için bu gibi farklılıklar bir değişim olarak kabul edilmeyecek; o sözcükle ilgili açıklama ayrıca verilecektir.

III. Kapsam

Bu çalışma Anton Tien'in 1896 yılında yayımladığı *A Turkish grammar*'da kullanılan sözcüklerle sınırlıdır. Bu eserdeki Türkçe sözcükler tek tek incelenmiş, standart Türkiye Türkçesindeki durumlarında farklılıklar olanlar tespit edilmiş ve sözcüklerin 130 yıllık bir seslik mukayesesi yapılmıştır.

IV. Literatür Taraması

Şimdiye kadar Anton Tien'in *A Turkish grammar* adlı eseri üzerine sadece bir adet kapsamlı bilimsel çalışma yapılmıştır. *Anton Tien'in Türkçe Grameri*⁷ adıyla yayımlanan eser 2024 yılında Konya'da Palet Yayınları'ndan çıkmıştır. Eserin yazarları Doç. Dr. Menşure Aşçı ve Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm Kırbaş'tır. 494 sayfalık eserin I. bölümünde Türkçeciliğin ve Türkçe öğreniminin seyri, iki dillilik ve ikinci dil öğretimi, Avrupa'da dil öğretiminin kısa tarihi, dil bilgisi çeviri yöntemi, 19'uncu yüzyılda Avrupa'daki dil öğretimi yenilikleri ve yöntemleri, 19'uncu yüzyılda Batılıların Türkçeye ilgisi ve Türkçe öğretiminin durumu, Türkçeyi öğretmek için Avrupa'da yazılmış eserlerle ilgili kapsamlı bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde eser ve yazar hakkında bilgilerin olduğu kısımlar da vardır. II. bölümde eserin İngilizceden Türkçeye çevirisi yapılmış; dipnotlarda Arap harfleriyle yazılan Türkçe sözcüklerdeki yazım ve imla hataları gösterilmiştir. II. bölüm incelemeye ayrılmıştır. Burada eserin yazım, imlâ ve bazı şekil bilgisel özellikleri gösterilmiştir. Bu Kitapta, eserdeki sözcüklerin günümüz Türkçesiyle ses bilgisel bir karşılaştırması veya buna yakın çalışma yapılmamıştır. Bu eser dışında bazı makalelerde ve tezlerde⁸ mezkûr eserden bahsedilmiş ve birkaç paragrafı geçmeyen tanıtıcı bilgiler sunulmuştur.

V. İnceleme

Anton Tien'in 1896'da yayımladığı *A Turkish grammar* adlı eserde kullanılan bazı Türkçe sözcükler, seslik bakımından bugünkü standart Türkiye Türkçesinden farklıdır. Bu makalede, söz konusu farklı sözcükler tespit edilip gruplandırılmış ve seslik farklılıkların nedeni açıklanmıştır. Farklı sözcükler mukayese edilirken standart Türkiye Türkçesindeki sözcük için SD kısaltması kullanılmıştır. İmladan dolayı anlamları karışabilecek, anlamının bilinmesinde sorun olabilecek seçilmiş sözcükler için tırnak içinde açıklama yapılmıştır (*ât* "at, binek hayvanı" gibi).

V.1. Ünlü seslerdeki farklılıklar

/ā/ ~ /e/ farklılığı: Tien'in eserinde bazen /ā/ ile gösterilen bazen ise benzeşme sonucu /ē/ sesine dönüşen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde (SD) /e/ ile yazılır.

hemān, hemēn (13) ~ *SD hemen*: Tien bazı metinlerde sözcüğü alıntı yapılan dildeki aslına uygun yazmış (*hemān*) bazılarında ise ilerleyici, uzak, tam benzeşmeyle Türkçe damak uyumuna girmiş şeklini (*hemēn*) kullanmıştır. Ancak her iki şekilde ünlülerin uzunlukları korunmuştur.

⁷ Aşçı, M., Kırbaş, G. (2024). *Anton Tien'in Türkçe Grameri*. Konya: Palet Yayınları.

⁸ Bu makaleler ve tezin kısa künyeleri şöyledir: Açık 2012, Çelik 2017, Doğan 2011, Göçer ve Moğul 2011, Karagöl 2011, Maden ve Kızıltaş 2019, Mert 2002, Özkan 2007, Şahin ve Yeşilyurt 2017, Yeşilyurt 2015, Yeşilyurt 2016'dır. Makalelerin ve tezin tam künyesi için bk. Kaynakça.

/a/ ~ /e/ farklılığı: Tien'in eserinde /a/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde (SD) /e/ iledir.

bağça (29) ~ *SD bahçe*: Tien eserinde sözcüğün Farsçadaki şeklinden farklı olarak Türkçedeki damak uyumuna uygun şeklini almıştır: <Far. *bāğçe*. SD'de sözcük Farsçada olduğu gibi damak uyumuna aykırı olarak yer almaktadır. Tien'in eserinde Farsçadaki /ğ/ sesi korunurken SD'de /ğ/> /h/ ses değişimine uğramıştır.

heman, hemen (218) ~ *SD hemen*: Tien sözcüğün ikinci ünlüsünün ince/kalın, uzun/kısa olmak üzere farklı şekillerde kullanıldığı versiyonlarını eserine almıştır. Bu durumda sözcük hem damak uyumuna aykırı hem de uyumlu olarak kaydedilmiştir. SD'de sözcüğün aslındaki (hemān) uzun ünlünün kısaltıldığı, benzeşme sonucu damak uyumuna uygun hâle geldiği tek kullanım vardır.

hissa (36) ~ *SD hisse*: Tien eserinde sözcüğün Arapçadaki şeklini aynen almıştır: <Ar. *ḥiṣṣa*. SD'de sözcük ilerleyici, uzak, yarım benzeşmeyle damak uyumuna girmiştir.

ila (65) ~ *SD ile*: Tien'in eserinde *Şunun ila git* cümlesinde geçen bu sözcüğü Tien Arapça *ilā* bağlacıyla karıştırarak *ila* şeklinde kullanmış olabilir. Standart Türkiye Türkçesinde /e/ ünlüsüyle büyük ünlü uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır.

isa (82) ~ *SD ise*: Yazar sözcüğü iki farklı şekilde transkribe etmiştir: *isa/ise*. SD'de ince ünlülü, damak uyumuna uygundur.

lutfan (19) ~ *SD lütfen*: Tien eserinde sözcüğü aslından (<Ar. *luṭfen*) farklı olarak damak uyumuna uygun bir şekilde kullanmıştır. SD'de de sözcük gerileyici, uzak, yarım benzeşmeyle damak uyumuna girmiştir. Sözcüğün Tien'in eserindeki kullanımı ile SD'deki kullanımı arasındaki fark Tien'in kalın sıradan, SD'de ise ince sıradan ünlülerin kullanılmasıdır.

naqadar (212), *naqodar* (81) ~ *SD ne kadar*: Tien'in eserinde birleşik olarak yazılan sözcük gerileyici, uzak, tam benzeşme sonucu *naqadar* şeklinde, gerileyici, uzak aykırılışma sonucu ise *naqodar* şeklinde dudak uyumuna aykırı olarak iki farklı kullanımla yer almıştır. SD'de iki kelime ayrı yazılmaktadır ve ilk sözcük ince ünlülüdür, ikinci sözcük ise damak ve dudak uyumuna uygundur.

para (84) ~ *SD pare* “parça”: Farsça *pāre* sözcüğü Tien'in eserinde ilerleyici, uzak, tam benzeşme sonucu *para* şeklinde kullanılırken SD'de Farsçadaki gibi damak uyumuna aykırıdır. Sözcüğün uzun ünlüsü hem Tien'in eserinde hem de SD'de kısaltılmıştır.

qalam (112) ~ *SD kalem*: Tien Arapçadan (<qalem>) dilimize geçen bu sözcüğün ikinci ünlüsünü ince ve kalın olmak üzere iki farklı şekilde eserine almıştır: *qalem* (s. 111), *qalam* (s. 112). Sözcük SD'de damak uyumuna aykırıdır.

qarındaşlar, qardaşlar (23) ~ *SD kardeşler*: Tien sözcüğü ilk kullanımına yakın bir şekilde almıştır. *Karında eş> karındaş> kardeş* şeklinde ses değişimleri geçiren sözcüğün kalın ünlülü kullanımlarını vermiştir. SD'de sözcük damak uyumu dışına çıkmıştır.

san (58) ~ *SD sen*: Tien eserinde *sen* ikinci teklik şahıs zamirini bazı yerlerde *san* şeklinde kaydetmiştir. Bu bir değişimden ziyade *sana* (ikinci teklik kişi zamininin yönelme hâli eki almış biçimi) yapısından dolayı yazarın “sen” zamininin “san” biçiminde olduğunu düşünmesinden kaynaklanan bir yanlış

değerlendirme olabilir. Öte yandan, “san” okunuşunda zamirdeki /a/ sesinin /a/-/e/ arası bir ses olması da muhtemeldir. O zaman Tien, bir ağız özelliği olarak zamiri “san” olarak duymuş ve kaydetmiştir. Bu iki ihtimali de göz önünde bulundurarak sözcüğü “ünlü değişimleri” bölümüne de yanlış okumalar bölümüne aldık: *sandan songra* (sandan sonra) “*senden sonra*” (49) ~ SD *senden sonra, sanin, sana, sani, sandan, sanda, san* (59) ~ SD *senin, sana, seni, senden, sende, sen; saninki* (77) ~ SD *seninki*.

/a/ ~ /ı/ farklılığı: Tien'in eserinde /a/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /ı/ iledir:

kâğat (6) ~ SD *kâğıt*: Tien eserinde sözcüğün Farsçadaki kullanımına yakın bir şeklini almıştır: <Far. *kâğaz*. SD'de sözcüğün ikinci ünlüsü aykırılışma sonucu /ı/ sesine dönerken Tien'in eserinde /a/ sesi Farsçadaki gibi geniş ünlüdür. Kelime sonundaki /z/ ünsüzü Türkçede olmadığı için hem Tien'in eserinde hem de SD'de /t/ye dönüşmüştür.

/a/ ~ /o/ farklılığı: Tien'in eserinde /a/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /o/ iledir:

anlar, onlar (58, 59) ~ SD *onlar*: Tien'in eserinde teklik/çokluk 3. şahıs zamiri hem /a/ hem de /o/ ile kaydedilmiştir:

ol /o, anın / onun, anda / onda, andan (59) ~ SD *o, onun, onda, ondan*: Tien'in eserinde teklik/çokluk 3. şahıs zamiri hem /a/ hem de /o/ ile geçmiştir. SD'de sadece /o/ sesiyledir.

anınile (93) ~ SD *onunla*: Tien'in eserinde *ile* edatı sözcüğe bitişik yazılmıştır. SD'de ise edatın eklenmiş biçimi damak uyumuna uygun şekilde sözcüğe eklenmiştir.

/a/ ~ /u/ farklılığı: Tien'in eserinde /a/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /u/ iledir: *mahabbet* (77) ~ SD *muhabbet*: Tien eserinde sözcüğü Arapça aslına uygun şekilde kullanmıştır: <Ar. *maḥabbet*. SD'de sözcüğün ilk ünlüsü gerileyici, uzak aykırılışma sonucu /u/ sesine dönmüştür. Bu dönüşümde /m/ dudak ünsüzünün etkisi vardır.

/e/ ~ /a/ farklılığı: Tien'in eserinde /e/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /a/ iledir:

fāide (81) ~ SD *fayda*: Tien sözcükte Arapça aslından farklı olarak (<Ar. *fā'ide*) sadece hemze sesini düşürmüştür. Standart Türkiye Türkçesinde hemze düşmüş, /i/> /y/ ses değişimi olmuş ve sözcük damak uyumuna girmiştir: *fāideli* (49) ~ SD *faydalı*.

muhāteb (67) ~ SD *muhabtab*: Arapça *muḥāṭab* sözcüğünün uzun ünlüsü Tien'in eserinde korunmuştur. Tien'in eserinde aykırılışma sonucu sözcükteki /a/ sesi /e/ye dönüşmüştür.

otuzer (36) ~ SD *otuzar*: Tien'in eserinde +Ar üleştirme sayıları yapan isimden isim yapım eki kalın ünlülü sözcüklerden sonra ince ünlülü olarak eklenmiştir.

/e/ ~ /ı/ farklılığı: Tien'in eserinde /e/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /ı/ iledir: *kâğet* (32) ~ SD *kâğıt*: Tien'in eserinde Farsça *kâğaz* sözcüğü /a/, /e/ sesleriyle farklı şekillerde kullanılmıştır. Tien'in çalışmasında bazen uyuma aykırı olarak kullanılsa da SD'de her zaman damak uyumuna girmiştir.

/e/ ~ /i/ farklılığı: Tien'in eserinde /e/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /i/ ileler:

deyu (224) ~ *SD diye*: Tien sözcüğün telaffuzunun *deye* şeklinde olduğunu söyler ama standart Türkiye Türkçesinin aksine ekin ünlüsü /y/ sesinin etkisine rağmen daralmamıştır.

hayde, haydi (217) ~ *SD haydi*: Tien'in eserinde sözcüğün *hayde* ve *haydi* şeklinde ikili kullanımı bulunmaktadır. Sözcük, Tien'in eserindeki kayıtlarında ve SD'de damak uyumuna girmemiştir.

deyorsın (81) ~ *SD diyorsun*: Tien'in eserinde *de-* fiilinin ünlüsü şimdiki zaman ekindeki /y/ sesinin daraltıcı etkisine rağmen daralmamıştır. SD'de /e/>/i/ daralması vardır.

/i/ ~ /e/ farklılığı: Tien'in eserinde /i/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /e/ ileler:

dimin (216) ~ *SD demin*: Tien'in eserinde gerileyici, uzak, tam benzeşme sonucu *dimin* şeklinde kullanılan sözcük SD'de /e/'lidir.

diyil, digil (79, 218) ~ *SD değil*: Tien'in eserinde sözcük içi ünsüzünün kullanımı farklılık gösterse de sözcüğün ilk ünlüsünde ikilik yoktur. Her iki kullanımda da gerileyici, uzak, tam benzeşme sonucu /e/>/i/ ses değişimi olmuştur.

ide (13) ~ *SD ede*: Tien'in eserinde sözcüğün ilk ünlüsü daralmışken SD'de korunmuştur (*et-> it-*): *itmek, etmek* (94)⁹ ~ *SD etmek, itmemek* (15) ~ *SD etmemek*.

tiz, tez (216) ~ *SD tez*: Aslı Farsça (<tīz) olan sözcükteki uzun ünlü hem Tien'in eserinde hem de SD'de kısalmıştır. Tien'in eserinde sözcüğün ikili kullanımı bulunmaktadır, SD'de ise sadece *tez* şeklindedir.

/i/ ~ /ı/ durumu: Tien'in eseri İngilizce olduğu için Türkçe sözcüklerdeki bütün /ı/ sesi "i" harfiyle göstermiştir. İngilizcede /ı/ sesinin olmaması ve Tien'in bütün /ı/ sesini "i" harfiyle göstermesi bir seslik farklılık değil, esere özgü bir durumdur: *arı* (arı) "arı, saf" (15), *başlı* (başlı) "başlı, başı olan" (15), *qapı* (kapı) "kapı" (28), *satın* "satın almak" (143) vb.

/i/ ~ /u/ farklılığı: Tien'in eserinde /i/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /u/ ileler:

çabık (217) ~ *SD çabuk*: Tien'in eserinde dudak uyumuna uygun olarak /ı/ sesiyle kullanılan Farsça *çābuk* sözcüğünün uzun ünlüsü SD'de kısalmış, sözcük dudak uyumuna girmemiştir. Bunun nedeni /b/ dudak sesinin yuvarlaklaştırma veya yuvarlaklaştırmayı koruma temayülüdür.

ne deyorsın (81) ~ *SD ne diyorsun*: Tien'in eserinde şimdiki zaman ekine eklenen teklik ikinci şahıs ekinin ünlüsü dudak uyumundan çıkmıştır. Bu bir aykırılışma örneğidir.

oluyor (97) ~ *SD oluyor*: Tien'in eserinde *ol-* fiilinden sonra gelen yardımcı ünlü dudak uyumuna uymamaktadır. Bunun nedeni /y/ sesinin önüne gelen ünlüleri daraltma özelliğidir.

/i/ ~ /ü/ farklılığı: Tien'in eserinde /i/, /u/, /ü/ sesleri ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye

⁹ Tien, bu ve buna benzer ikili kullanımları Türkçenin henüz standartlaşmamasına bağlamaktadır.

Türkçesinde /ü/ iledir:

bitun bitun (50, 217) ~ *SD bütün bütün*: Tien'in eserinde damak ve dudak uyumuna aykırı olarak kullanılan sözcük SD'de her iki uyuma da tabidir.

biyuk (32) ~ *SD büyük*: Tien'in eserinde damak ve dudak uyumuna aykırı olarak kaydedilen sözcük SD'de uyumlara tabidir.

dörduncu, dördunci (4) ~ *SD dördüncü*: Tien'in çalışmasında sözcüğün ikili kullanımı vardır. Her iki kullanım da damak ve dudak uyumuna aykırıdır. SD'de ise uyum dâhilindedir.

henuz, heniz (217) ~ *SD henüz*: Farsçadan alıntı (henüz) olan ve Tien'in eserinde iki farklı kullanımı tespit edilmiş sözcük SD'de *henüz* şeklinde kullanılmaktadır. Farsça aslındaki uzun ünlü Tien'in eserinde ve SD'de kısaltmıştır.

o-bir-i (65) ~ *SD öbürü*: SD'de ilerleyici ve gerileyici benzeşme (o biri> öbürü) sonucu damak ve dudak uyumuna giren sözcük Tien'in eserinde kalıplaşmamış, uyum dışında kullanılmıştır.

ol-o-bir-gün (215) "*yarından sonraki gün*" ~ *SD öbür gün*: SD'de benzeşme sonucu damak ve dudak uyumuna giren sözcük Tien'in eserinde kalıplaşmamış, uyum dışında kullanılmıştır. Tien sözcükte teklik üçüncü şahıs zamirini *ol* ve *o* olarak göstermiştir (ol o bir gün <o bir gün <ö bir gün <öbür gün).

uzumi (134) ~ *SD üzümü*: Tien'de damak ve dudak uyumuna aykırı kaydedilen sözcük SD'de iki uyuma da tabidir.

/i/ ~ /y/ farklılığı: Tien'in eserinde alıntı dildeki orijinal şekilleri korunan sözcüklerin ünlülerinden birisi standart Türkiye Türkçesinde iki ünlü yan yana gelemeyeceği için /y/ iledir:

fāide (81) ~ *SD fayda*: SD'de iki ünlü yan yana olmayacağı için önce ünlüler arasına /y/ koruyucu ünsüzü türemiş, sonra benzer sesler olan /y/¹⁰ ve /i/ kaynaşmıştır (fā'ide> fāyide> fayda), *fāideli* (49) ~ *SD faydah*.

kendilerile (63) ~ *SD kendileriyle*: Tien'in eserinde *kendi* zamirine eklenen üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin sonundaki /i/ sesi ile edatın ilk ünlüsü kaynaşmıştır (kendileri ile> kendilerile). SD'de *ile* edatı eklenmiş, ortada /y/ koruyucu ünsüzü türemiştir.

/i/, /ø/ ~ /I/, /U/ farklılığı: Alıntı kelimelerde kelime sonunda ikiz ünsüz bulunabilir. Türkçe sözcükler de ünsüz çiftleri ile bitebilir. Türkçe sözcüklerdeki ünsüz çiftleri belirlidir. Türkçeye uygun olmayan ünsüz çiftleri arasında -sözcüğü Türkçe hece yapısına uygun hâle getirmek için- ünlü türemesi olur. Tien'in eserinde ikili kullanım görülmektedir; bazen bu ünsüzler arasında bir ünlü türemiş bazen de türememiştir: *cevz, ceviz* (4) ~ *SD ceviz*, *hayr* (5) ~ *SD hayır*, *ilm, ilim* (9) ~ *SD ilim*, *niçn, niçun* (219) ~ *SD niçin*, *sabr* (7) ~ *SD sabır*, *zihn* (6) ~ *SD zihin*, *zulm, zulum* (8) ~ *SD zulüm*.

/o/ ~ /a/ farklılığı: Tien'in eserinde /o/ sesi ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /a/ iledir: *neqodar, naqadar, naqodar* (81) ~ *SD ne kadar*: SD'de ayrı yazılan kelime grubunu oluşturan sözcüklerden ikincisi Arapça aslı gibi kullanılırken Tien'in eserinde ikinci sözcükte gerileyici, uzak aykırılışma sonucu /o/ sesiyle kullanımı (*neqodar, naqodar*); bir örnekte ise gerileyici, uzak, tam

¹⁰ Türkçede /y/ sesi yarım ünlü kabul edilir.

benzeşme sonucu /a/ sesiyle kullanımına (*naqadar*) rastlanmıştır. Tien eserinde iki sözcüğü bitişik olarak kaydetmiştir.

/o/ ~ /ö/ farklılığı: Tien'in eserinde /o/ sesi ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde (SD) /ö/ iledir: *o-bir-i (65) ~ SD öbürü*: İki ayrı morfemden oluşan bu sözcük SD'de gerileyici, uzak, yarım benzeşme sonucu damak uyumuna uygun hâle gelirken Tien sözcüğün orijinal hâlini kaydetmiştir.

/o/ ~ /u/ farklılığı: Tien'in eserinde /o/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /u/ iledir:

İstambol (12) ~ SD İstanbul: Sözcüğün bugünkü standart Türkiye Türkçesinde *İstanbul* şekline gelene kadar belli bir süreç geçmiştir. Sözcüğün kökeni Yunanca *is tin poli*¹¹ sözüne dayanmaktadır. Tien'in eserinde kaydettiği *İstambol* şekli, şehir için bir süre kullanılan *İstambol* <*İslambol* <*İslam bol* "Müslüman, İslam çok" yapısını andırmaktadır. Batılılar 1680 yılından itibaren şehir için *İslambol* ~ *İstambol* biçimlerini eserlerinde kullanmışlardır (Stachowski ve Redhouse, 2017: 164). Şayet bu yapıdan türememişse, o zaman şöyle bir seslik süreçten bahsedilebilir: Sözcükteki /b/ sesi önce /n/ sesini gerileyici, yakın, yarım benzeşmeyle dudak ünsüzü /m/ye değiştirmiş; sonrasında oluşan /m/ ve /b/ dudak ünsüzleri de dar-geniş /u/ sesini ilerleyici, yakın, yarım benzeşmeyle yuvarlak geniş /o/ sesine değiştirmiştir.

şu, şol (64) ~ SD şu: Tien'in eserinde /o/ veya /u/ ile gösterilen şu sözcükler SD'de sadece /u/ iledir. "Şol" sözünün kullanımı SD için artık eskimiştir.

şora (213) ~ SD şura: Tien'in eserinde "şura" sözcüğü de alınmıştır ama bu sözcük, anlamı "Bir alanla ilgili olarak oluşturulan danışma kurulu" (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 09.02.2026) olan Arapçadan alınmış (Ar. şūrā) olandır.

/ö/ ~ /ü/ farklılığı: Tien'in eserinde bazen /ö/ bazen /ü/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /ü/ iledir. Sözcüklerin ilk hecelerinde görülen bu ünlü daralmasının bir ağız özelliği olması muhtemeldir: *köpe, küpe (21) ~ SD küpe, köprü, küprü (21) ~ SD köprü; köpek, küpek (21) ~ SD köpek*.

/u/ ~ /e/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /e/ iledir: *deyu (224) ~ SD diye*: Tien'in eserinde SD'deki gibi daralma ve düzleşme görülmez, sözcük damak ve dudak uyumuna uymaz.

/u/ ~ /ı/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ ve /ı/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /ı/ iledir. Yazar, bu ve benzer örneklerdeki ikili kullanımları Türkçenin standartlaşmamış olmasına bağlamaktadır: *arı, aru (15) ~ SD arı, başh, başlu (15) ~ SD başlı, buldur "geçen yıl" (217) ~ SD bildir "geçen yıl, bir yıl önce", cān-u günulden (97) ~ SD camı gönülünden, qapu, qapı (28) ~ SD kapı, altun (74) ~ SD altın, satun, satın (143) ~ SD satın*.

/u/ ~ /i/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ veya /i/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /i/ iledir:

içun (60, 65) ~ SD için: Orijinali *uçun* (Korkmaz, 1962: 35; Gabain, 2007: 97; Hacıeminoğlu, 2015: 98-

¹¹ ~ Yun. *stin póli* στην πόλι <Yun. *is tin póli* εις την πόλιν şehir içi, iç şehir, Galata'ya kıyasla İstanbul'un sur içi bölümüne verilen ad & Yun. *īs eĩç* iç + Yun. *i pólis* ἡ πόλις şehir, özellikle Konstantin kenti, İstanbul.

99) olan sözcüğün yuvarlak ünlülerinden biri Tien'in eserinde korunurken SD'de ilerleyici, uzak, tam benzeşmeyle incelenmiş ve düzleşmiştir.

ileru, geru (78) ~ SD ileri, geri: Tien sözcüğü /u/ sesiyle kaydetmiştir. SD'de dudak ve damak uyumuna girmiştir.

ne içün, niçün (80) ~ SD ne için, niçin: Tien'de sözcüğün ikili kullanımı vardır. İki sözcüğün bitişik yazıldığı örnekte sözcük uyum dışıdır. SD'de ise ilerleyici, uzak, tam benzeşmeyle dudak ve damak uyumuna girmiştir.

zeytun, zeytin (6) ~ SD zeytin: Tien sözcüğü Arapça aslında uygun (zeytün) veya ilerleyici, uzak, yarım benzeşme sonucu SD'deki kullanımıyla (zeytin) iki şekilde göstermiştir.

/u/ ~ /o/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ veya /o/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /o/ ile yazılır. Tien'in kayıtlarında ünlü daralması vardır.

utuzuncu (35) ~ SD otuzuncu: Tien'in eserinde gerileyici, uzak, tam benzeşme sonucu /u/ şeklinde kullanılan sözcüğün ilk ünlüsü SD'de /o/ ile yazılır.

rubu, uruba, urba (92) ~ SD urba: Tien eserinde sözcüğün İtalyancadaki şeklinin ünlü daralmasına uğramış şeklini almıştır: <İt. *roba* "giysi"

/u/ ~ /ö/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde (SD) /ö/ ile yazılır. Bu farklılığın olduğu sözcükler, Tien'in halk ağzından derlediği sözcükler olsa gerektir. Onun Kırım, Balkanlar ve İstanbul'da bulunduğu bölgeler, sözcüklerin ilk hecelerinde /u/, /ü/ tarafında olan ağızları kapsamaktadır. Bu sebeple, bu farklılığın bir ağız özelliği olduğu kanaatindeyiz (*cumerd (131) ~ SD cömert hariç*). Bu grupta ele alınan sözcüklerdeki /u/ sesi, Tien'in eserinde kullandığı çeviri yazı özelliğine göre /ü/ olarak da kabul edilebilir. Ya da bu "u" harfi /u/-/ü/ arası bir sesi de karşılıyor olabilir. Bu konuda eserde kesin bir açıklama olmadığı için tespit edilen sözcüklerdeki durum bir farklılık olarak kabul edilmiştir: *buluk (35) ~ SD bölük, burek (31) ~ SD börek; buyle, buylece, şuyile, şuyilece (14, 216) ~ SD böyle, böylece, şöyle, şöylece, cumerd (131) ~ SD cömert, gunul (69) ~ SD gönül, gurduyum (76) ~ SD gördüğüm, suz (32) ~ SD söz, ugrendiyiniz (76) ~ öğrendiğiniz, un, ön (214) ~ SD ön, urtuleri (134) ~ SD örtüleri, ute (225) ~ SD öte, uyle, buyle (211) ~ SD öyle, böyle.*

/u/ ~ /ü/ farklılığı: Tien'in eserinde /u/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /ü/ ile yazılır. Bu grupta farklılık olarak gösterdiğimiz sözcüklerin durumu, /u/ ~ /ö/ farklılığı bölümüyle aynıdır. Dolayısıyla orada yapılan açıklamaların hemen tamamı bu grupta gösterilen sözcükler için de geçerlidir: *bitun bitun (50, 217) ~ SD bütün bütün, biyuk (32) ~ SD büyük, buluk (35) ~ SD bölük, cānu-günulden (97) ~ SD canı gönülden, duşman (5, 76) ~ SD düşman, gunul (68) ~ SD gönül, gurduyum (76) ~ SD gördüğüm; günulum, günulsuz, günul-bulantısı (97, 98) ~ SD gönlüm, gönlüsüz, (edb. mec.) gönül bulanıklığı, burulması, kırılması; gürdum (75) ~ SD gördüm, henüz, heniz (217) ~ SD henüz, kuçuk (33) ~ SD küçük, luzüm (11) ~ SD lüzum, şubheli (131) ~ SD şüpheli, tercumān (82) ~ SD tercüman, tufenkim (111) ~ SD tüfeğim, urtuleri (134) ~ SD örtüleri, uzumi (134) ~ SD üzümü, yuz (34) ~ SD yüz, yuzuyum (74) ~ SD yüzüğüm.*

/ü/ ~ /i/ farklılığı: Tien'in eserinde /ü/ ve /i/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde (SD) /i/ ile yazılır: *gelir, gelür ~ SD gelir:* Tien'in eserinde ikili kullanımı olan (gelir/gelür) sözcüğün *gelür* biçimi dudak uyumunda değildir. Sözcüğün bu şekli Eski Anadolu Türkçesinden beri böyle yazılır.

Muhtemelen Tien yazılı kaynaktan bu sözcüğü kaydederken imlasını temel almıştır. Eserinde sözcükleri Osmanlıca imlasına göre kaydettiği örnekler (*içün, içün, gelir, idüğü* vb.) çoktur. Sözcük SD'de dudak uyumuna girmiştir.

/ü/ ~ /ö/ farklılığı: Tien'in eserinde /ü/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde (SD) /ö/ ile yazılır. /ü/ ile oluşan diğer bazı farklılıklarda da belirttiğimiz gibi, ilk hecedeki bu daralma ses olayı bir ağız özelliği (muhtemelen Balkan ağızları) olmalıdır:

cân-u-günülden (97) ~ SD canı gönülden, *günü-l-bulantısı* (98) ~ SD (edb. mec.) gönül bulanıklığı, burulması, kırılması, *günülim* (97) ~ SD gönlüm, *günülsuz* (98) ~ SD gönülsüz, *gürdum* (75) ~ SD gördüm, *güre* (223) ~ SD göre, *gyuruşmek* (gürüşmek) (92) ~ SD görüşmek, *güz* (33) ~ SD göz, *güzunu* (222) ~ SD gözünü, *iyilik gürmek* (94) ~ SD iyilik görmek, *kür* (132) ~ SD kör vb.

/Ø/ ~ /1/ farklılığı: Bazı alıntı sözcüklerin sonunda iki ünsüz bulunmaktadır ve bu ünsüzler Türkçenin ses yapısında olmayan ünsüzlerdir. Böyle durumlarda iki ünsüz arasında /1/ sesi türetilerek sözcük Türkçede uygun hâle getirilir. Aşağıdaki örnek sözcüklerde Tien sözcüğün alıntı dildeki orijinal şeklini kaydetmiştir. SD'de sözcükler Türkçenin ses yapısına uygun hâle getirilmiştir: *nasl* (82, 129) ~ SD *nasıl* (<ne asıl <ne asl).

V.1.1. Uzun ünlülerdeki farklılıklar

Standart Türkiye Türkçesinde alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler çoklukla kısaltılmış (Ergin, 2013: 55-56), kısaltılmayanlar ise nispeten söyleyişte muhafaza edilmiş ama yazıda gösterilmemiştir: *sâkin, mâlum, tâbi olmak, vâlide* vb. Tien, standart Türkçedeki kısaltmış sesleri uzun şekliyle göstermiştir. Bu uzunluklar Türkçe sözcüklerde de vardır.

/ā/ ~ /a/ farklılığı: Tien'in eserinde uzun /ā/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /a/ ile yazılır: *ât* “at, binek hayvanı” (19), *âtini* (atını) (63) ~ SD at, atını, *āv* (19) ~ SD av, *āy* (19) ~ SD ay, *binā*¹² (62) ~ SD bina, *birāder*¹³ (77) ~ SD birader, *cân-u günülden* (97) ~ SD canı gönülden, *dā'imā* (19) ~ SD daima, *dāir* (19) ~ SD dair, *dostāne* (12) ~ SD dostane, *fāide* (81) ~ SD fayda, *fāideli* (49) ~ SD faydalı, *kitābcıq* (56) ~ SD kitapçık, *muhāteb* (67) ~ SD muhatap “Kendisine söz söylenilen kimse, kendisiyle konuşulan kimse”, *piyāde* (29) ~ SD piyade, *sarāy* (14) ~ SD saray, *su'āl* (20) ~ SD sual, *tercumān* (82) ~ SD tercüman, *vālide* “anne” (22) ~ SD valide vb.

/ē/ ~ /e/ farklılığı: Tien'in eserinde /ē/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde (SD) /e/ ile yazılır: *hemān, hemēn* (13) ~ SD *hemen*: Tien bazı metinlerde sözcüğü alıntı yapılan dildeki aslına uygun yazmış (hemān) bazılarında ise ilerleyici, uzak, tam benzeşmeyle Türkçe damak uyumuna girmiş şeklini (hemēn) kullanmıştır. Ancak sözcüğün her iki şeklinde de uzun ünlü korunmuştur.

/ī/ ~ /i/ farklılığı: Tien'in eserinde /ī/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde (SD) /i/ ile yazılır: *bahşış* (7) ~ SD bahşış, *celil* (19) ~ SD celil, *emir* (14) ~ SD emir, *İsa* (14) ~ SD İsa, *iyi* (32) ~ SD iyi, *iyilik* (94) ~ SD iyilik, *Nil* “Nil nehri” (12) ~ SD Nil, *tembîh* (12) ~ SD tembih vb.

/ū/ ~ /u/ farklılığı: Tien'in eserinde /ū/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde (SD) /u/ ile yazılır: *luzūm* (11) ~ SD lüzum, *me'mūr* (20) ~ SD memur, *memnū* “yasak” (12) ~ SD memnu,

¹² *Kendi evini binā etdi*, cümlesinde geçmektedir (s. 62).

¹³ Eserin başka bir yerinde *birader* şeklinde kısa ünlü yazılmıştır. Bu ikili kullanım hemen hemen her sözcükte vardır. Tien'in uzunlukların varlığı/ yokluğu konusunda titiz davrandığı söylenemez.

memnūniyyet (12) ~ SD memnuniyet, *Mūsa* (14) ~ SD Musa, *nūr* (12) ~ SD nur vb.

V.1.2. Ünlü türemesi

Türeme, seslerin kendi yapıları veya birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir ses olayıdır (Karaağaç, 2013: 94). Tien'in eserinde, bu ses olayının görüldüğü iki örnek tespit edilmiştir.

/a/ sesi türemesi:

yap yalnız (52) ~ SD *yapayalnız*: Standart Türkiye Türkçesinde söyleyiş kolaylığı için pekiştirilmiş sözcüklerde türeyen /-a-/ sesi Tien'in eserinde yoktur. Tien, burada /η/ sesini göstermemiştir.

/u/ sesi türemesi: Tien'in eserinde bir sözcükte ünlü türemesi örneği varken standart Türkiye Türkçesinde bu ses türemesi olayına rastlanmamaktadır: *rubā*, *urubā* (91) ~ SD *urba*: Tien eserinde sözcüğün İtalyancadaki şeklinin göçüşmeye uğramış şeklini almıştır: <İt. *orba*. SD'de de bu ses olayına rastlanmamaktadır.

V.2. Ünsüzlerdeki farklılıklar

/b/ ~ /p/ farklılığı: Tien'in eserinde kaydettiği bazı alıntı sözcüklerin iç sesindeki ve son sesteki /b/ ünsüzü korunmuştur. SD'de bu /b/ler vurgu sonucu tonsuzlaşarak /p/ sesine dönüşmüştür:

kebab (97) ~ SD *kebab*, *kitāb*, *kitābda*, *kitābdan* (10, 24, 24) ~ SD *kitap*, *kitapta*, *kitaptan*, *kitābcık* (56) ~ SD *kitapçık*, *mekteb*, *mektebde*, *mektebden* (25) ~ SD *mektep*, *mektepte*, *mektepten*, *mektub* (11) ~ SD *mektup*, *şubheli* (131) ~ SD *şüpheli* vb.

/b/ ~ /v/ farklılığı: Tien'in eserindeki bir sözcükte bu farklılık tespit edilmiştir. Türkçede dudak ünsüzleri arasında nöbetleşmeler sıkça görülen değişimlendendir: *terviyeli* “terbiyeli, eğitilmiş, akıllı” (132) ~ SD *terbiyeli* “uslu”.

/c/ ~ /ç/ farklılığı: Tien'in eserinde kaydettiği bazı sözcüklerin iç sesindeki ve son sesteki /c/ ünsüzü korunmuştur. SD'de bu /c/ler vurgu sonucu tonsuzlaşarak /ç/ sesine dönüşmüştür: *acdır*, *açdır* (97) ~ SD *açtır*, *acılıq* (97) ~ SD *açlık*, *ağac* (agaç) (9) ~ SD *ağaç*, *inadçı* (132) ~ SD *inatçı*, *qılıc* (11, 66) ~ SD *kılıç* vb.

/d/ ~ /t/ farklılığı: Tien'in eserinde kaydettiği bazı sözcüklerin iç sesindeki ve son sesteki /d/ ünsüzü korunmuştur. SD'de bu /d/ler vurgu sonucu tonsuzlaşarak /t/ sesine dönüşmüştür: *cumerd* (131) ~ SD *cömert*, (20) ~ SD *kanat*, *acdır*, *açdır* (97) ~ SD (karnım) *açtır*, *inadçı* (132) ~ SD *inatçı*, *sepedde* (84) ~ SD *sepette* vb.

/g/ ~ /ğ/ farklılığı: Tien'in eserinde /g/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde sızılılaşarak /ğ/ sesine dönüşmüştür: *igne* (14) ~ SD *iğne*, *diyil*, *diğil* (218) ~ SD *değil*, *ugrendiyiniz* (76) ~ SD *öğrendiğiniz*.

/ğ/ ~ /k/ farklılığı: Tien'in eserinde bazı sözcüklerin son sesindeki /ğ/ ünsüzü standart Türkiye Türkçesinde /k/ şeklindedir. *qaraol* (*qaraol*) örneğinde /k/ ünsüzü sızılılaşma sonucu (*qaraol* <*qarağol* <*qarağol* <*qarağol*) düşmüştür: *soğuş*, *sowuş* (9) ~ SD *soğuk*, *qaraqol* (*qarağol*), *qarağol* (*qarağol*), *qaraol* (*qaraol*) (21) ~ SD *karakol*, *yogidi* (135) ~ SD *yoktu*.

/ğ/ ~ /h/ farklılığı: Tien'in eserinde /ğ/ ile kaydedilmiş şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /h/ ile: *bağça* (29) ~ SD bahçe.

/ğ/ ~ /k/ farklılığı: Tien'in eserinde /ğ/ ile gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde /k/ ile: *yoğidi* (135) ~ SD yok idi.

/k/ ~ /ğ/ farklılığı: Tien'in eserinde şu sözcüğün son sesi, iki ünlü arasında yumuşamamıştır: *tufenkim* (111) ~ SD tüfeğim.

/k/ ~ /y/ farklılığı: Tien'in eserinde sözcük sonu /-k/ sesi, hâl eklerinden birini alınca /y/ sesine dönerken standart Türkiye Türkçesinde /ğ/ olmaktadır: *ekmek, ekmeğin, ekmeğin, ekmeğin* (30) ~ SD ekmek /ekmeğin, ekmeğin, ekmeğin, ekmeğin (135) ~ SD ekmeğin, ekmeğin (136) ~ SD ekmeğin, *gittiyim* (76) ~ SD gittiğim, *gurdüyum* (76) SD gördüğüm, *ineyiniz* (68) ~ SD ineğin, *sevdiyim* (75) ~ SD sevdiğim, *sevmeyeceyim* (161) ~ SD sevmeyeceğim, *yeleyiniz* (137) ~ SD yeğin, *yuzuyum* (74) ~ SD yüzüğüm.

/k/ ~ /h/ farklılığı: Tien bir sözcüğü iki şekilde kaydetmiştir. Kaydedilen bir örnek eski şekliyledir ve imladan dolayı yazar böyle okumuş olmalıdır. Her iki örnek de SD'den farklı olarak damak uyumuna tabidir: *qanghi* (kanğı), *hanghi* (hangı) "hangi" (129) ~ SD hangi.

/l/ ~ /r/ farklılığı: Tien'in eserinde *güreş-* fiili *güleş-* şeklinde kaydedilmiştir. Bu kayıt bir ağız özelliği olmalıdır. Anadolu ağızlarında /l/ ~ /r/ nöbetleşmesi/ farklılığı sıkça görülen bir ses olayıdır: *güleşmek* (21) ~ SD güreşmek.

/m/ ~ /n/ farklılığı: Tien'in eserinde /m/ ile gösterilen şu sözcük, standart Türkiye Türkçesinde aykırılığa ile /n/'lidir: *İstambol* (12) ~ SD İstanbul.

/n/ ~ /l/ farklılığı: Tien'in eserinde bazı sözcüklerde ilerleyici, tam, yakın benzeşme sonucu /l/> /n/ ses değişmesi olmuştur. Eserdeki örneklerde ikili kullanım vardır: *onnar, onlar* (11) ~ SD onlar, *günner, günler* (11) ~ SD günler.

/n/ ~ /m/ farklılığı: Tien'in eserinde /m/ ve /n/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde sadece /m/ ile. Bu değişimde dudak ünsüzü /b/'nin etkisi vardır: *bon boş* (52) ~ SD bomboş, *tembel, tenbel* (130) ~ SD tembel, *şimdi, şindi* (215) ~ SD şimdi.

/n/ ~ /Ø/ farklılığı: Aslı Farsça *tüfeng* olan sözcük Tien'in eserinde *tüfenk* biçiminde kaydedilmiş, sözcükteki /-nk/ ünsüz çifti korunmuştur. SD'de Türkçenin yapısına uymayan /-nk/ ünsüz çiftindeki /n/ sesi düşürülmüştür: *tufenkim* (111) ~ SD tüfeğim.

/n/ ~ /y/ farklılığı: Bu yapı özelinde Tien'in eseri ile SD'deki seslik farklılık, ilgi hâli ekinin kullanımıyla ilgilidir. Anadolu ağızlarında "ne" ve "su" sözlerinden sonra ilgi hâli ekinin +*nin*, +*nun* şekillerinin kullanılması yaygındır. Tien, bu sözcüğü ağızdan derlemiş olmalıdır: *nenin "neyin"* (80) ~ SD neyin.

/η/, /Ø/ ~ /n/ farklılığı: Tien'in eserinde /η/ ile gösterilen bazen ise /η/ sesinin düştüğü şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /n/ ile: *yüz biñ*¹⁴ (34) ~ SD yüz bin (100.000), *bundan songra, bundan*

¹⁴ Tien'in eserinde "yüz bin" anlamında "yük" sözünün kullanıldığı belirtilmiştir. TDK Sözlük'te *yük* sözünün yakın bir anlamı vardır: "Yüz bin kuruşluk mal veya tutar." (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 09.02.2026).

sora (216), SD bundan sonra, *deniz*, *deniz* (11) ~ SD *deniz*, *sandan songra*, *sora* (49) ~ SD senden sonra, *sonra*, *sora* (11, 218) ~ SD sonra, *Taḡrı*, *Tarı* (11) ~ SD Tanrı, *yap yalnız* (52) ~ SD yapayalnız, *babanın* (babanın) “senin babanın” (11) ~ SD babanın, *kitābın* (kitabın) “senin kitabın” (11) ~ SD kitabın, *qardaşın* (qardaşın) “senin kardeşin” (11) ~ SD kardeşin.

/p/ ~ /b/ farklılığı: /b/ sesi SD’de korunurken Tien’in eserinde bazen tonsuzlaşmıştır: *çapıq* (216) ~ SD *çabuk*: Farsça *çābuk* sözcüğündeki /b/ sesi SD’de korunurken Tien’in eserinde bazen korunmuş (çabık, s. 217) bazen de tonsuzlaşmıştır.

/v/ ~ /b/ farklılığı: Tien’in eserinde hem /b/ hem de /v/ sesiyle gösterilen şu sözcük standart Türkiye Türkçesinde sadece /b/ iledir. Sözcüğün *terviyeli* şeklinin matbaa yanlışlığı olması da mümkündür: *terbiyyeli* (132), *terviyeli* ~ SD terbiyeli.

/w/ ~ /ğ/ farklılığı: Tien’in eserinde /w/ ve /ğ/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /ğ/ iledir. Anadolu ağızlarında /ğ/ > /ğ/ > /w/ dudaksızlaşması örnekleri çoktur (Karaağaç, 2013: 71): *soğug*, *sowug* (9) ~ SD soğuk, *soğan*, *sowan* (9) ~ SD soğan.

/w/ ~ /v/ farklılığı: Tien’in eserinde /w/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /v/ iledir. /w/ kullanımı sadece alıntı sözcüklerde değil Türkçe sözcüklerde de vardır: *ciwār* (12) ~ SD civar, *tawuq* (9, 30) ~ SD tavuk, *waqit* (219) ~ SD vakit, *wardır* (12), *vardır* (110) ~ SD vardır, *warmaq* (12) ~ SD varmak.

/y/ ~ /ğ/ farklılığı: Tien’in eserinde /y/ ile gösterilen şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /ğ/ iledir. /g/ > /ğ/ > /y/ sızıcılışma örnekleri Anadolu ağızlarında sıkça görülür: *ciyerim* (97) ~ SD ciğerim, *deynek* (10) ~ SD değnek, *diyil* (10), *diyil*, *diğil* (79, 218) ~ SD değil, *diyil-im* (108) ~ SD değilim, *eyer* “eğer, şayet” (10) ~ SD eğer, *eylenmek* (10) ~ SD eğlenmek, *meyer* (10) ~ SD meğer.

yiyirmi, *yirmi* (34) ~ SD *yirmi*: Tien sözcüğün hem *yiyirmi* hem de *yirmi* şeklinde yazılımını göstermiştir. Tien, Osmanlıca imlâda bu sayma sayısının *yigirmi* يکیرمه şeklinde yazılıp “yirmi” olarak okunduğunu bilmiyor olsa gerektir ki ağızdan derlediği metinlerde “yirmi”, metinlerden aldığı “yigirmi” biçiminde yazıya geçirmiştir. Bu sayma sayısının üleştirme biçiminde de aynı durum söz konusudur: *yiyirmişer*, *yirmişer* (36) ~ SD *yigirmişer* > *yirmişer*.

ayın, hemze ~ /Ø/ farklılığı: Tien eserinde, Arapçadan alınan Osmanlıca sözcüklerdeki “ayın” ve “hemze”leri göstermiştir. Standart Türkiye Türkçesinde bu seslerin artık tamamen düştüğü, telaffuz edilmediği ve yazıda gösterilmediği malumdur: *inadçı* (132) ~ SD inatçı, *me’mûr* (19) ~ SD memur, *dā’imā* (19) ~ SD daima, *İsa* (14) ~ SD İsa, *su’āl* (20) ~ SD sual vb.

V.2.1. İkiz ünsüzlerin korunması

Tien’in eserinde kaydettiği bazı alıntı sözcüklerde alınan dildeki ikiz ünsüzler korunmuştur. Standart Türkçede ise bunlar tekleşmiş, Türkçenin yapısına yaklaştırılmıştır: *hadd* “sınır” (19) ~ SD had, *hammām*, *hamam* (24) ~ SD hamam, *kerre* (218) ~ SD kere, *keyfiyyet* “nitelik, durum” (82) ~ SD keyfiyet, *memnūniyyet* (12) ~ SD memnuniyet, *sırr* (19, 79) ~ SD sır, *terbiyyeli*, *terviyyeli* (132) ~ SD terbiyeli vb.

V.2.2. Ünsüz düşmesi

/-k/= Ø: Sonu /k/ sesiyle biten isimlere +*CIk* /+*cUk*; +*cAğIz* ekleri geldiğinde, ismin sonundaki /-k/ sesi “söyleyişi kolaylaştırmak” için düşürülür. Bu özellik standart Türkiye Türkçesinde de vardır: *çocukcağız* “kendine acınan çocuk, zavallı çocuk” (56) ~ SD *çocukcağız* “kendisine şefkat ve acıma duyulan çocuk” <çocuk +cağız; *çocukuk* “Sevimli, zavallı çocuk” (55) ~ SD yok <çocuk +cuk; *etecik* “küçük etek” (56) ~ SD yok <etek +çik; *köpecik* “küçük, sevimli köpek” (56) ~ SD yok <köpek +çik; *soğucuk* “soğukça, az soğuk” (55) ~ SD soğukça <soğuk +cuk.

/-k/ ~/Ø/ farklılığı: Tien’in eserindeki şu sözcükte /-k/ sesi düşmüştür: *taqlaq qılmaq* (139) ~ SD takla atmak.

/l/ ~ /Ø/ farklılığı: Tien’in eserinde “o”, “şu” yanında “ol” ve “şol” şekilleri de kaydedilmiştir. Bunlar SD’e göre eski şekillerdir: *ol / o* (58) ~ SD o, *ol-o-bir-gün* (215) “yarından sonraki gün” ~ SD öbür gün, *şu / şol* (64) ~ SD şu.

/ŋ/= Ø: Tien’in eserinde /ŋ/ sesinin düştüğü şu sözcükler standart Türkiye Türkçesinde /n/ iledir: *bundan sora* (216), *sandan sora* (49), SD bundan sonra, senden sonra; *Tarı* (11) ~ SD Tanrı.

V.2.3. Pekiştirilmiş sözcüklerdeki farklılıklar

Pekiştirme sıfatları anlamı güçlendirilmiş sıfatlardır (Korkmaz, 2003: 348). Tien’in eserindeki üç pekiştirilmiş sözcük standart Türkçeden farklıdır:

yap yalnız (52) ~ SD *yapayalnız*: Standart Türkiye Türkçesinde söyleyişi kolaylaştırmak için türeyen /-a-/ sesi Tien’in eserinde yoktur. *Yap yalnız* kullanımı Türkiye Türkçesi ağızlarında vardır. Bu durum bize, Tien’in sözcüğü konuşma dilinden duyduğunu ve kaydettiğini göstermektedir.

sam sâfi “çok saf, çok arı” (52): Tien’in eserindeki bu pekiştirme SD’de yoktur. Muhtemelen bu sözcük bir ağızdan duyulmuş ve eserde kaydedilmiştir.

top dolu (51) ~ SD *dop dolu*: Tien’in eserinde “dolu” sözcüğünün pekiştirilmiş şeklinde, pekiştirme hecesinde /t-/ sesi kullanılmıştır. SD’de bu /d-/’lidir (*bk.* Korkmaz, 2003: 349).

V.2.4. Göçüşme

Tien’in eserinde, “bir gramer birliğinde yan yana gelen iki sesin yer değiştirmesi” (Ergin, 2013: 52) olarak tanımlanan göçüşme (metatez) ses olayına örnek teşkil edecek iki sözcük tespit edilmiştir:

/r/≥ /y/ yer değişimi: *çāryek, çeyrek* “dörtte bir, çeyrek” (37) ~ SD *çeyrek* “çeyrek”. Tien, standart Türkçede *çeyrek* biçiminin olduğu sözcüğün Farsça aslını da kaydetmiştir. Sözcüğün alıntı dildeki kaydı Tien’in *çāryek* biçimini yazılı bir metinden aldığını göstermektedir.

/r/≥ /u/ yer değişimi: *rubā, uruba* “giysi” (91) ~ SD *urba* “giysi”: Sözcük İtalyancadan alınmadır. Orijinal şekli “roba”dır. Tien’de sözcüğün hem *rubā* hem de *uruba* şekli kaydedilmiştir. Standart dil sözlüğünde *urba* şeklinin ağızlarda kullanıldığı belirtilmiştir. Tien’in kaydettiği sözcüğün *uruba* biçiminde önce metatez, sonra da vurgusuz orta hece ünlüsünün türemiş olduğu görülmektedir.

V.3. Standart Türkçede kullanılmayan, az kullanılan veya ağızlardan alınan sözcükler

beli “evet” (220) ~ SD belı “evet”: Standart Türkçe Sözlük'te bu sözle ilgili “ünlem, eskimiş, (beli:), Farsça belı” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 4.02.2026) açıklaması vardır.

buldur “geçen yıl” (217) ~ SD bıldır “geçen yıl, bir yıl önce” (217): Standart Türkçede *bıldır* için “zf. ağızlardan “geçen yıl, bir yıl önce” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026) açıklaması yapılmıştır. Belirtildiği gibi bu sözcük ağızlardan standart dile girmiştir.

chin sabah (çın sabah) “şafak vaktinden hemen sonraki zaman” (215) ~ çın “gerçek”: Çın sözcüğü için standart Türkçede “sf., eskimiş söz, ‘gerçek’” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026) açıklaması vardır. Tien'in eserinde sözcüğün anlamı biraz daha farklıdır ama yine sıfat olarak kullanılmıştır. Standart Türkçede artık yok denecek ölçüde bir kullanıma sahiptir. Çın sözü ET'den beri “gerçek, doğru” anlamında sıkça kullanılan Türkçe (bk. Sertkaya, 1988) bir sözdür. Çağdaş Türk lehçelerinde çın, “gerçek, doğru” anlamlarıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Tien bu sözü, muhtemeldir ki Kırım'da görev yaptığı zaman ağızlardan ya da Balkan ağızlarından kaydetmiş olmalıdır.

erkân-ı harb = etamajor “askerî karargâh” (7) ~ SD erkânıharp “kurmay”: Standart Türkçe Sözlük'te bu sözle ilgili şu açıklamalar vardır: “isim, eskimiş, askerlik, (erkânıharp), Arapça erkân + harb” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 4.02.2026).

Hakk Ta'âla “Tanrı, Allah” (14): Standart Türkçe Sözlük'te bu söz kaydedilmemiştir. Bunu yerine “Hak” ve “Cenabıhak” sözleri kaydedilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 4.02.2026).

ıştiha “iştah” (97) ~ SD ışıha “iştah” (97): Tien'in eserinde kaydedilen bu sözcük, bugün SD'de çok nadir kullanılmaktadır. TDK Türkçe Sözlük'te bu sözcük için “isim, eskimiş, (ıştiha:), Arapça iştihā” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026) açıklaması yapılmıştır.

kıyye, okka (66) ~ SD okka: Standart Türkçe Sözlük'te *kıyye* sözü için “okka, isim, eskimiş, Arapça kıyye”; *okka* için de “isim, Arapça vu kıyye 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi; kıyye.” açıklaması yapılmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 4.02.2026). Standart Türkçede artık kullanılmayan sözcük *kıyye*'dir.

eute gyun (öte gün) “düünden önceki gün” (215) ~ SD öte gün: Standart Türkçede *öte gün* “zf. Ağızlardan ‘Geçen gün, yakın günlerden birinde’” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026) olarak açıklanmıştır. Ağızlardan standart dile sözcük gruplarındandır ve standart dilde çok kullanılmaz.

sam sâfi “çok saf, çok arı” (52): Tien'in eserindeki bu pekiştirme standart Türkçede yoktur. Muhtemelen bu sözcük bir ağızdan duyulmuş ve esere kaydedilmiştir.

şimdıcik (215) ~ SD knş. şimdıcik: Standart Türkçe Sözlük'te bu sözcük için “zarf, ağızlardan, (şimdıcik) “Hemen şimdi, şu anda” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 4.02.2026) açıklaması yapılmıştır. Tien'in kaydettiği sözcüğün günümüzde yaygın kullanılmadığını, ağızlardan standart dile dâhil edildiğini anlıyoruz.

V.4. Standart Türkçede kullanılmayan kalıp ifadeler, sözcük grupları

daha ol o bir gyun (daha ol o bir gün) “bugünden üç gün sonrası” (215): Standart Türkçede *öbür gün*

“yarından sonraki gün” (<https://sozluk.gov.tr/> eşitim tarihi 05.02.2026) var ama Tien’in kaydettiği *daha ol o bir gün* kayıtlı değildir.

kimsene “kim” (83): Standart Türkçede bu sözcük artık kullanılmamaktadır. Osmanlıcanın son dönemlerinden itibaren nadir kullanılan bu sözcüğü Tien eserine kaydetmiştir. Muhtemelen bu kayıt bir yazılı eserden alınmış olmalıdır.

misillü “gibi, benzer” (219): Tien’in eserine kaydettiği bu sözcük tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde kullanılmaktadır. Tien, bu sözcüğü Kırım’da görev yaptığı zaman sözlü kaynaklardan duymuş olmalıdır (*Bu sözcük için bk. misil, misli “benzer, benzeyiş, gibilik” Necip, 2008: 274; mişlê “gibi, benzer” Özşahin, 2017: 419b*). Aynı sözcük Anadolu ağızlarında da kullanılmaktadır. Bir kayıta bu sözcüğün *o misilli* şeklinin “çok güzel, harika, mükemmel” anlamında Adana ve Kayseri ağızında kullanıldığı tespit edilmiştir (<https://www.facebook.com/groups/2014152465600787/posts/2434986713517358/> erişim tarihi 05.02.2026).

ne fâide çekdin “Ne gibi bir fayda elde ettiniz? (81) ~ *SD Ne fayda sağladın*: Standart Türkçeden farklı olarak bu ifade *çek-* fiili farklı bir anlamda kullanılmıştır. TDK Türkçe Sözlük’te *çek-* fiilinin 9’uncu anlamı olan “Bir kimseyi veya bir şeyi geri almak” a biraz benzese de tam olarak *fâide çek-* birleşimindeki “sağlamak” anlamını tam karşılamamaktadır.

ne şekil? “Nasıl?” (218) ~ SD nasıl: Anadolu ağızlarında *nişaal, nişal, neşel* “nasıl, ne biçim?” (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026) gibi varyantlarının olduğu bu sözcük SD’de kullanılmamaktadır.

yedişer yüz otuz birer “yedi yüz otuz birer” (36) ~ *SD 731’er*: Standart Türkçede üleştirme sayılarda bu şekilde bir kullanım yoktur. Osmanlıcada da böyle bir üleştirme sayısına rastlanmaz. Bu sözcük grubu ya Tien’in “Üleştirme sayıları bu şekilde yapıyor” diye uydurduğu bir yapı yahut yanlış kaydetme sonucu oluşan hatalı bir yazıdır.

V.5. Yanlış okuma, matbaa hatası, yazım farklılığı olan sözcükler

geyce “gece” (216): Tien, Arap harfleriyle كچه yazılışını “geyce” şeklinde yanlış okumuştur. Zaten eserde sözcüğün *gece* şeklinde kaydı da vardır. Bu sözden türeyen *geycelemek* (95) fiilini de aynı nedenle yanlış okumuştur.

haniya? “Nerede?” (213) ~ SD hani ya: Standart Türkçede bu sözcükler ayrı yazılmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 05.02.2026).

keyse “kese” (63): Tien, sözcüğün Arap harfleriyle كيسه yazılışını “keyse” şeklinde yanlış okumuştur. Benzer hata “gece” sözcüğünün okumasında da yapılmıştır. Aynı sözcüğün *keysen* “senin kesen” (134) sözcüğünün okunmasında da vardır.

san (58) ~ SD sen: Tien eserinde *sen* ikinci teklik şahıs zamirini bazı yerlerde *san* şeklinde kaydetmiştir. Bu bir değişimden ziyade *sana* (ikinci teklik kişi zamirinin yönelme hâli eki almış biçimi) yapısından dolayı yazarın “sen” zamirinin “san” biçiminde olduğunu düşünmesinden kaynaklanan bir yanlış değerlendirme olabilir. Öte yandan, “san” okunuşunda zamirdeki /a/ sesinin /a/-/e/ arası bir ses olması da muhtemeldir. O zaman Tien, bir ağız özelliği olarak zamiri “san” olarak duymuş ve kaydetmiştir. Bu iki ihtimali de göz önünde bulundurarak sözcüğü “ünlü değişimleri” bölümüne de yanlış okumalar

bölümüne aldık: *sandan songra* (sandan sonra) “*senden sonra*” (49) ~ SD senden sonra, sanin, sana, *sani, sandan, sanda, san* (59) ~ SD senin, sana, seni, senden, sende, sen; *saninki* (77) ~ SD seninki.

suweylemek “söylemek”: Tien’in eserindeki bu ses farklılığı sadece *suweyle-* “söylemek” sözcüğünde görülmektedir. Bu aslında bir farklılık değil, tamamen Tien’in sözcüğün Arap harfli şeklini Latin harflerine yanlış aktarmasından kaynaklanmıştır: *سويلمك*= söylemek okunur ama Tien’in *suweylemek* biçiminde okumuş: *suweylemek* “söylemek” (53, 180-185), *suweylerim* “söylerim” (61), *suweyleşdi* “söyleşti” (63), *suweyleyen* “söyleyen” (76), *suweyleyememek* “söyleyememek” (93), *suweyleyen* “söyleyen” (105), *suweyledi* “söyledi” (130), *suweylemek* “söylemek” (180) vb.

ula “her şeyden önce, ilk önce” (220): Tien, sözcüğün Arap harfleriyle *اولا* (evvela) yazılışını yanlışlıkla “ula” okumuştur.

VI. Sonuç

Bu çalışmada, Anton Tien’in 1896 yılında yayımlanan *A Turkish grammar* adlı eserinde yer alan Türkçe söz varlığı, standart Türkiye Türkçesiyle ses bilgisi bakımından karşılaştırılmış ve yaklaşık 130 yıllık süreçte Türkçede meydana gelen seslik değişimler ayrıntılı biçimde ortaya konulmuştur. Yapılan inceleme, hem tarihî Türkçenin ses özelliklerinin anlaşılmasına hem de Türkçenin standartlaşma sürecinin daha sağlıklı değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

Araştırma sonuçları, Tien’in eserinde yer alan ses farklılıklarının tek bir nedene indirgenemeyeceğini göstermektedir. Bu farklılıkların bir kısmı Türkçenin doğal ses değişim sürecinin ürünü olup, damak ve dudak uyumunun zamanla güçlenmesi, alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin kısalması, tonlulaşma-tonsuzlaşma ve ünlü türemesi gibi ses olaylarıyla açıklanabilmektedir. Özellikle Arapça ve Farsçadan alınan sözcüklerde Tien’in uzun ünlüleri sıklıkla korumasına karşılık, standart Türkiye Türkçesinde bu uzunlukların büyük ölçüde kaybolduğu ya da yazıda gösterilmediği tespit edilmiştir. Bu durum, standart Türkiye Türkçesinin sadeleşme ve yerli ses yapısına uyum eğilimini açık biçimde yansıtmaktadır.

Öte yandan çalışmada belirlenen bazı seslik farklılıkların, gerçek bir tarihî değişimden ziyade Anton Tien’in kullandığı çeviri yazı sisteminden, İngilizcenin ses yapısından ya da Arap harfli Osmanlıca metinlerin Latin harflerine aktarımı sırasında yapılan yanlış okumalardan kaynaklandığı görülmüştür. Özellikle /ı/ ve /ü/ seslerinin tek bir harfle gösterilmesi, /ğ/ sesinin kimi zaman /y/ ile karşılanması ve bazı kelimelerin yanlış çözümlenmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ayrıca matbaa hataları ve yazarın aynı sözcüğü birden fazla biçimde yazması da seslik farklılıkların değerlendirilmesinde dikkatli olunması gerektiğini ortaya koymuştur.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu, Tien’in eserinde yer alan birçok biçimin ağız özelliklerini yansıtmasıdır. Balkan, Anadolu bazen de Kırım Tatar ağızlarına özgü bazı ses ve şekillerin eserde yer alması, *A Turkish grammar*’ın yalnızca öğretici bir gramer kitabı değil, aynı zamanda dönemin konuşma diline dair değerli veriler sunan bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Anton Tien’in eserinin Türkçenin ses tarihi açısından önemli bir tanıklık sunduğunu; Türkçenin 19. yüzyıl sonundan günümüze geçirdiği standartlaşma, sadeleşme ve uyum süreçlerinin somut örneklerle izlenebileceğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma hem tarihî Türk dili araştırmalarına hem de yabancılara Türkçe öğretimi literatürünün değerlendirilmesine anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
doğ.	Doğumu
ed.	Editör
edb.	Edebiyat
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
İt.	İtalyanca
knş.	Konuşma dili
mec.	Mecaz
S	Sayı
s.	Sayfa
SD	Standart Türkiye Türkçesi
sf.	Sıfat
TKAE	Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Yun.	Yunanca
zf.	Zarf

Kaynakça

- Açık, F. (2012). *Türkçe Öğretimi Üzerine Yabancı Yazarların Hazırladığı Ders Kitaplarında Söz Dağarcığı ve Kültürel Unsurlar: "A Practical Grammar of The Turkish Language", "Turkish Literary Reader" ve "Gramatika Turetskogo Yazıka" Örneklemelerinde.* (ed. M. N. Önal). IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri. Ankara: 597-609.
- Adıgüzel, M. S. (2001). "Yabancılar Türkçe Öğretimi ve Gramer Tercüme Metodu." *Bilig Dergisi*, S. 16: 25-45.
- Arnold, E. (1877). *A simple transliteral of the Turkish language*. Londra: Trübner & Co.
- Aşçı, M., Kırbaş, G. (2024). *Anton Tien'in Türkçe Grameri*. Konya: Palet Yayınları.
- Aşçı, U. D., Küçükballı, F. N. (2015). *Bekir Çobanzade, Türk-Tatar Dil Bilimine Giriş*. Konya: Palet Yayınları.
- Barker, W. B. (1854). *A practical grammar of the Turkish language; with dialogues and vocabulary*. Londra: Bernard Quaritch.
- Barker, W. B. (1854). *A reading book of the Turkish language*. Londra: James Medden.
- Besse, J.K. (1829). *Abrege de la grammaire Turque et un petit vocabulaire en Français, Turc en Hongrois*. Budapeşte: O. Wigand.
- Bianchi, T.X. (1839). *Le guide de la conversation en Français et en Turc*. Paris: Imprimerie d'A. Éverat & Cie.
- Boyd, C. (1842). *The Turkish interpreter or a new grammar of the Turkish language*. Londra: Smith Elder & Co.
- Çelik, E. (2017). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancıların Türkçe Öğrenme Deneyimleri: Bir Mektubun Peşinde (1882)". *Journal of Turkish Language and Literature*. 3: 40- 54.
- Dal, M. M. (1908). *Dal Methode theorique et pratique pour l'enseignementsde la langue Turque*. Constantinople: V. & H. Der-Nersessian.
- Davids, A. L. (1832). *A grammar of the Turkish language*. Londra: Parbury & Allen.
- Demircan, Ö. (1988). *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası.
- Dietrici, F. H. (1854). *Chrestomathie Ottomane*. Berlin: G. Reimer.
- Doğan S. (2011). *XIX. yüzyılda yabancılar Türkçe öğretimi çalışmaları: W. B. Barker örneği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- Dubeux, L. (1856). *Elements de la grammaire Turque*. Paris: Benjamin Duprat.
- Ercilasun (1983). Türkoloji'nin Doğuşu, Gelişmesi ve Türkoloji Kongreleri. *Töre*, 150: 40-45.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ersoylu, H. (1981). Türk dili üzerine yazılmış İngilizce gramerler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 10: 114-142.
- Fink, L. (1872). *Türkischer dragoman*. Leipzig: F. A. Brockhaus Verlag.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri* (çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göçer, A., Moğul, S. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış, *Turkish Studies*, 6 (3): 797-810.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge-Kültür-Sanat Yayınları.
- Hagopian, V. H. (1907). *Ottoman – Turkish conversation – grammar*. Londra: Heidelberg.
- Hagopian, V. H. (1908). *Key to the Ottoman – Turkish conversation – grammar*. Londra: Heidelberg.

- Hindoglou, A. (1829). *Théoretisch-practische türkische Sprachlehre*. Wien: Anton Edler von Schmid.
- Hindoglou, A. (1834). *Grammaire théorique et pratique de la langue Turque*. Paris: Librairie orientale de Prosper Dondey-Dupré.
- Hopkins, E. L. (1877). *Elementary grammar of the Turkish language*. Londra: Trübner & Co.
- Jaubert, A. (1823). *Éléments de la grammaire turke, à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes*. Paris: Imprimerie Royale.
- Jehllitschka, H. (1895). *Türkisches konversations-grammatik*. Heidelberg: Julius Groos.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karagöl, E. (2011). *Sir James William Redhouse ve İngilizlere Türkçe öğretim yöntemi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Korkmaz, Z. (1962). Uçun ~ Üçün ~ İçin vb. Çekim Edatlarının yapısı Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten* 9: 31-35.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MacKenzie, C. F. (1879). *A Turkish manual: comprising a condensed grammar with idiomatic phrases, exercises, and dialogues, and vocabulary*. Londra: WM. H. Allen & Co.
- Maden, S. Kızıltaş, M. (2019). Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimiyle İlgili Bir Kaynakça Denemesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal of Education Science and Technology Aralık /December* 5 (3): 119- 135.
- Manissadjiman, J. J. (1893). *Lehrbuch der modernen Osmanisches sprache*. Stuttgart & Berlin: W. Spemann.
- Maksimov, V. A. (1867). *Опыт исследования тюркских диалектов в Худавендгаре и Карамани* (A study of the Turkic dialects in Hüdavendigar and Karaman). С.-Петербург: Типография Императорской академии наук.
- Mert, O. (2002). "Türkçenin Eğitim ve Öğretimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 36: 349-381.
- Müller, A. (1889). *Türkische grammatik mit paradigmien, literatur, chrestomathia und glossar*. Berlin: H. Reuther's Verlagsbuchhandlung.
- Necip, E. N. (2008). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (çev. İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özcam, Ç. (1997). Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmaları-bibliyografya denemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 110: 121-163.
- Özkan, A., Aşçı, U. D., Toker, M. (2013). *Türk Dili, Dil ve Anlatım*. Konya: Tablet Yayınları.
- Özkan, İ. (2007). Türkçenin Yabancılar Öğretimi. *Türk Dünyası Araştırmaları, Bengü İzler*. Ankara: PegemA Yayınları: 155-164.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pfizmaier, A. (1847). *Grammaire Turque*. Viyana: Imprimerie imp. roy. de cour et d'état.
- Piquere, P. J. (1870). *Grammatik der Türkisch-Osmanische umgansprache*. Viyana: Albert A. Wenedikt Verlag.
- Radloff, W. (1882). *Phonetik der nördlichen Türksprachen*. Leipzig: T. O. Weigel's Verlag.
- Radloff, W. (1960). *Versuch eines wörterbuches der Türk dialecte* (4 cilt). Gravenhage: Mouton & Co. (İlk baskı 1893-1911).
- Redhouse, J. W. (1846). *Grammaire raisonnee de la language Ottomane*. Paris: Gide et cie.
- Redhouse, J. W. (1855). *The Turkish campaigner's vade – mecum Ottoman colloquial language*.

- Londra: Thomas Harrison.
- Redhouse, J. W. (1884). *A simplified grammar of the Turkish language*. Londra: Trübner & Co.
- Riggs, E. (1856). *Outline of a grammar of the Turkish language, as written in the Armenian character*. Constantinople: A. B. Churchill.
- Said, A. (1877). *Turkish self – taught or the dragoman for travellers in the east, being a new practical and easymethod of learning the Turkish language*. Londra: Franz Thimm.
- Sertkaya, O. F. (1988), “Kelime dağarcığımızdan (1): ÇİN “doğru, gerçek”, Türk Dili, LV/436, s. 175-181.
- Smirnov, V. D. (1891). *Очерки истории турецкой литературы: Избранные произведения Османской литературы в извлечениях и отрывках* (Essays on the history of Turkish literature: Selected works of Ottoman literature in excerpts and passages). С.-Петербург: Типография Р. Голике.
- Stachowski, M., Woodhouse, R. (2017). İstanbul’un Etimolojisi: Mevcut Kanıtlardan Mümkün Olduğunca Faydalanılarak. (çev. Ekrem Beyaz). *Belleten* 65-1: 163-190.
- Şahin, A., Yeşilyurt, E. (2017). “Osmanlı Döneminde İngilizlere Türkçe Öğretimi Kitaplarının Bibliyografik Olarak İncelenmesi”. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 5: 102- 113.
- Tarring, C. J. (1886). *A practical elementary Turkish grammar*. Londra: Kegan Paul, Trench & Co.
- Terentyev, M. A. (1875). *Грамматики турецкая, персидская, киргизская и узбекская. Кн. 1* (Grammars of the Turkish, Persian, Kyrgyz, and Uzbek Languages. Book 1). С.-Петербург: Типография Императорской академии наук.
- Terentyev, M. A. (1876). *Грамматики турецкая, персидская, киргизская и узбекская. Кн. 2 (Хрестоматия)* (Turkish, Persian, Kyrgyz and Uzbek Grammars. Volume 2: Chrestomathy (Selected Texts)). С.-Петербург: Типография Императорской академии наук.
- Terentyev, M. A. (1887). *Военно-технический словарь на русском, французском, турецком и персидском языках* (Military and technical dictionary in the Russian, French, Turkish, and Persian Languages). С.-Петербург: Типография В. Безобразова и Ко.
- Tien, A. (2006). *The Levant Interpreter: A polyglot dialogue book for English travellers in the Levant*. London: Oxford University Press. (İlk baskı 1879, Williams Publication).
- Tien, A. (2011). *Egyptian, Syrian, and North African Handbook: A Simple Phrase Book in English and Arabic for the Use of the Armed Forces and Civilians*. London: Literary Licensing, LLC. (İlk baskı 1882, Williams Publication).
- Tien, A. (1885). *North African Handbook*. London: Williams Publication.
- Tien, A. (1892). *Manual of colloquial Arabic*. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
- Tien, A. (1892). *Modern Greek manual*. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co.
- Tien, A. (1896). *A Turkish grammar*. Londra: Sampson Low, Marston & Company.
- Vaughan, T. (1709). *Grammar of the turkish language*. Londra: F. Humfreys.
- Wahrmund, A. (1869). *Practisches Handbuch der Osmanisch-Türkischen Sprache*. Giessen: J. Ricker’sche Buchhandlung.
- Wells, C. (1880). *A practical grammar of the Turkish language*. Londra: Bernard Quaritch.
- Yeşilyurt, E. (2015). *Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretimi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Yeşilyurt, E. (2016). “Osmanlı Döneminde İngilizlere Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılan Kitapların Dil Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4 (3): 277-294.
- Youssef, J. R. (1892). *Grammaire complète de la langue Ottomane*. Constantinople: Typographie Zareh (Typ. Zareh).

Elektronik Kaynaklar

1. <https://royalasiaticarchives.org/index.php/papers-of-anton-tien>. Erişim tarihi: 01.01.2026.
2. <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 09.02.2026.
3. <https://www.facebook.com/groups/2014152465600787/posts/2434986713517358/> Erişim tarihi: 05.02.2026.